

**Prawa ucznia w szkole -
analiza przestrzegania wybranych praw ucznia w szkołach
w województwie śląskim**

Katowice, luty 2006 rok

Spis treści:

Wstęp	3
Wnioski i rekomendacje	7
Rozdział I - Prawa ucznia	11
Rozdział II - Obowiązki ucznia	20
Rozdział III - Prawo do informacji	26
Rozdział IV - Prawo do wyrażania opinii	32
Rozdział V - Prawo do prywatności	37
Rozdział VI - Wolność od poniżającego traktowania i karania	42
Zakończenie	50
Spis wykresów	54
Aneks	55

WSTĘP

Prezentowany raport powstał w ramach ogólnopolskiego programu badań nad upowszechnianiem i przestrzeganiem praw ucznia w polskich szkołach. Projekt badań został zainicjowany przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, zaś jego realizację powierzono Pracowni Edukacji Obywatelskiej i Europejskiej z Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie. Głównymi autorami projektu badań są dr Michał Kowalski i dr Mikołaj Jasiński z Instytutu Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego współpracujący z grupą wizytatorów koordynujących nadzór nad przestrzeganiem praw ucznia i dziecka w szkołach i placówkach na terenie wszystkich kuratoriów oświaty. Wizytatorzy ci podjęli się bezpośredniej realizacji badań w poszczególnych województwach - kuratoriach oświaty. Efektem ich pracy są raporty wojewódzkie.

Projekt badań został opracowany w ramach szkoleń odbywających się w pierwszej połowie 2005 roku w ośrodku CODN w Sulejówku. W szkoleniach tych uczestniczyli ww. wizytatorzy, a także przedstawiciele Ministerstwa Edukacji Narodowej i Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka oraz pracownicy Instytutu Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego. Szkolenia te, jak również problematyka planowanych badań, była kontynuacją programów realizowanych od roku 2000 przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli we współpracy z kuratoriami oświaty.

Pierwsze spotkanie, w ramach cyklu szkoleń związanych z realizacją programu badań, zostało zorganizowane na początku 2005 roku. Jego celem było ustalenie głównych zarysów planowanych badań. Przyjeliśmy, iż zakres planowanych badań dotyczyć będzie praw ucznia w czterech obszarach problemowych:

- prawo do informacji,
- prawo do prywatności,
- prawo do wyrażania opinii,
- wolność od poniżającego traktowania i karania.

Choć zagadnienia te nie wyczerpują problematyki przestrzegania praw ucznia w szkole, po wielogodzinnych dyskusjach uznaliśmy, iż właśnie analiza zagadnień związanych z tymi

czterema obszarami pozwoli na formułowanie wniosków dotyczących przestrzegania praw ucznia w szkole. Ustaliliśmy także, iż główne pytania badawcze dotyczyć będą następujących kwestii:

- jak upowszechniane są prawa ucznia w szkole?
- jak przestrzegane są prawa ucznia w szkole w obrębie wyżej wymienionych obszarów badawczych?

Kolejne spotkania były poświęcone opracowaniu narzędzi badawczych pozwalających odpowiedzieć na powyższe pytania badawcze oraz na ustalenia dotyczące planowanych procedur badawczych. Ustaliliśmy, iż badania te zostaną przeprowadzone przy wykorzystaniu kwestionariuszy badawczych, zaś odpowiedzi zbierane będą wśród trzech grup respondentów: uczniów różnych typów szkół, nauczycieli oraz wśród rodziców. Wybór kwestionariusza, jako techniki gromadzenia danych, był wynikiem kompromisu między założeniami metodologicznymi a możliwościami technicznymi przeprowadzenia planowanych badań. Z przyczyn technicznych zrezygnowaliśmy z przeprowadzenia pogłębionych studiów przypadku¹, w których obiektem badania byłyby poszczególne placówki oświatowe. Zrezygnowaliśmy także z przeprowadzenia badań w oparciu o analizę dokumentów szkoły przyjmując, iż zasadnicze zainteresowania badawcze powinny koncentrować się wokół praktyki przestrzegania praw ucznia w szkole, a nie wokół formalnych założeń sformułowanych w dokumentach. Tak więc przedmiotem naszych analiz stały się deklarowane opinie respondentów, a nie fakty. Wynika to ze specyfiki badań społecznych realizowanych przy wykorzystaniu kwestionariuszy badawczych. Konstrukcja każdego z trzech typów kwestionariuszy była podobna - uwzględniała różnego typu pytania dotyczące każdego z czterech obszarów badawczych. Projekt kwestionariuszy został skonsultowany z przedstawicielami Ministerstwa Edukacji Narodowej i Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. W związku z sugestiami pracowników ministerstwa do kwestionariuszy została dołączona grupa pytań wiążąca problematykę praw ucznia z jego obowiązkami. Ponadto, niezależnie od ustalonej problematyki badawczej, w trzech typach kwestionariuszy zawarliśmy pytania dotyczące rozumienia pojęcia „prawa ucznia”. Tak więc, w ostatecznej wersji, badania te objęły sześć obszarów badawczych, zamiast czterech zakładanych na wstępnym etapie projektowania badań.

¹ Metoda ta, korzystająca z różnorodnych technik gromadzenia danych, takich jak obserwacja uczestnicząca, wywiady indywidualne, kwestionariusze oraz analiza dokumentów, jest najwłaściwsza dla badań tak złożonej problematyki, jaką jest przestrzeganie praw ucznia w szkole. Jednakże, jest to także metoda „najtrudniejsza” i czasochłonna, wymagająca od osób przeprowadzających badania gruntownego przegotowania metodologicznego, tak przy gromadzeniu danych, jak i przy analizie uzyskanych informacji.

Zakres planowanego przedsięwzięcia zakładał objęcie badaniami następujące typy szkół na terenie każdego z województw:

- pięć szkół podstawowych,
- pięć gimnazjów,
- pięć liceów ogólnokształcących,
- pięć innych szkół ponadgimnazjalnych.

W poszczególnych kategoriach, szkoły objęte badaniem, zostały dobrane przez wizytatorów w sposób losowy, według procedury przygotowanej w trakcie szkoleń. Podobnie próba uczniów zastosowana w badaniu była próbą losową. Natomiast próby nauczycieli i rodziców miały cechy prób celowych. Założyliśmy bowiem, że w każdej szkole w badaniach powinno uczestniczyć minimum trzech nauczycieli: wśród nich pedagog szkolny lub opiekun samorządu uczniowskiego, nauczyciel przedmiotów humanistycznych i nauczyciel przedmiotów ścisłych. Założyliśmy również, że w każdej szkole badaniem zostanie objętych, co najmniej, troje rodziców z zastrzeżeniem, że w miarę możliwości winni to być rodzice uczniów objętych badaniem. W związku z powyższym efektem przeprowadzonych badań miało być minimum 500 kwestionariuszy z odpowiedziami uczniów, minimum 60 kwestionariuszy z odpowiedziami członków rady pedagogicznej oraz minimum 60 kwestionariuszy z odpowiedziami rodziców uczniów.

Badania, o których mowa, zostały zrealizowane w pierwszych miesiącach roku szkolnego 2005/2006. Zakładane liczebności wydają się być niewielkie, zarówno w odniesieniu do liczby placówek oświatowych na terenie województwa, jak i w odniesieniu do wagi problemu badawczego. Jednakże trzeba mieć na uwadze, że przeprowadzone badania są pierwszym krokiem w rozpoznaniu stanu przestrzegania praw ucznia w szkołach. Jednym z założeń całego programu badawczego było wypracowanie narzędzi badawczych możliwych do wykorzystania przez pracowników nadzoru pedagogicznego w systematycznych tj. powtarzalnych i porównywalnych badaniach tej problematyki.

Kolejnym etapem pracy w ramach realizacji programu badań było opracowanie narzędzi do analizy zgromadzonych materiałów. Przygotowane zostały matryce do kodowania odpowiedzi respondentów, umożliwiające operowanie stosunkowo licznymi bazami danych. Analiza zgromadzonych w trakcie badań informacji została przeprowadzona w listopadzie i

grudniu 2005 roku, tak więc informacje o przestrzeganiu praw ucznia w szkołach są bardzo aktualne. Trzeba podkreślić duże tempo prowadzonych prac badawczych i analitycznych.

Na zakończenie koniecznych jest parę uwag. Po pierwsze, w prezentowanym raporcie omawiane są wyniki badań przeprowadzone na terenie województwa śląskiego. Takie ujęcie problematyki przestrzegania praw ucznia nie jest podyktowane względami merytorycznymi, lecz strukturą organizacyjną systemu oświaty w Polsce. Dane zgromadzone na terenie poszczególnych województw posłużyły do opracowania raportów wojewódzkich, a przede wszystkim do przygotowania raportu ogólnopolskiego.

Po drugie należy podkreślić, że wyżej wymienionych raportów nie należy porównywać. Raport wojewódzki zawiera bowiem analizę ilościową, natomiast raport ogólnopolski analizę jakościową zgromadzonego materiału. Oba raporty wzajemnie się więc uzupełniają.

Po trzecie, można powiedzieć, że prezentowany raport nie jest „zamknięciem” prowadzonych badań, a jedynie pewnym etapem gromadzenia wiedzy na temat przestrzegania praw ucznia w szkołach.

Mamy nadzieję, iż materiały, narzędzia i procedury badawcze opracowane w trakcie realizacji tego programu badawczego będą wykorzystywane w kolejnych badaniach dotyczących tej problematyki i przyczynią się do wzrostu świadomości znaczenia praw człowieka i związanych z nimi praw ucznia w polskich szkołach.

Warto podkreślić olbrzymi wkład pracy zespołów badawczych pracujących w każdym województwie. Przeprowadzenie badań było możliwe tylko dzięki wielkiemu zaangażowaniu poszczególnych osób uczestniczących w całym przedsięwzięciu badawczym. Niniejszym pragnę podziękować wizytatorom Kuratorium Oświaty w Katowicach za pomoc w przeprowadzeniu badań na terenie województwa śląskiego.

Prezentowany raport zawiera sześć rozdziałów. W rozdziale pierwszym przedstawiono problem znajomości praw ucznia, w drugim zagadnienie dotyczące postrzegania praw ucznia w kontekście uczniowskich obowiązków. W czterech kolejnych rozdziałach przybliżono wyniki badań nad przestrzeganiem praw ucznia w obszarach wymienionych we wstępie raportu.

WNIOSKI I REKOMENDACJE

Prawa ucznia to prawa człowieka realizowane na gruncie konkretnej rzeczywistości szkolnej. Prawa człowieka powinny być powszechnie znane przede wszystkim dzieciom i młodzieży, ich rodzicom oraz nauczycielom.

Nauczyciel realizuje politykę państwa, winien więc znać i przestrzegać prawa człowieka. Jego zadaniem jest tak kształcić i wychowywać dzieci, aby umiały korzystać ze swoich praw. Za propagowanie praw człowieka - ucznia w szkole oraz za ich przestrzeganie jest odpowiedzialny dyrektor szkoły.

Odnosząc się zatem do tematyki dotyczącej upowszechniania **praw ucznia w szkołach** oraz postrzegania tych praw w kontekście uczniowskich obowiązków można stwierdzić, na podstawie analizy zebranego materiału badawczego, że deklarowana przez uczniów wiedza o prawach ucznia jest niekompletna, nieugruntowana i nie przekłada się na rzeczywistą znajomość tych praw. Ponadto analiza rozkładów odpowiedzi respondentów wskazuje na to, że zarówno uczniowie, rodzice, jak i nauczyciele uzależniają dostęp do praw ucznia od stopnia realizacji **szkolnych obowiązków**.

Z deklarowanych wypowiedzi nauczycieli wynika, że nie we wszystkich szkołach istnieją procedury pozwalające na dochodzenie praw przez uczniów.

Brak gruntownej wiedzy o prawach człowieka oraz podstawowych mechanizmów ochrony tych praw mogą stwarzać w szkole przestrzeń i warunki sprzyjające łamaniu praw ucznia.

Zachęca się w związku z powyższym szkoły, aby:

- zintensyfikowały propagowanie wiedzy o prawach człowieka,
- jednoznacznie skodyfikowały w statutach szkół prawa ucznia,
- zróżnicowały w statutach szkół pojęcia prawo, uprawnienie, przywilej,
- uwzględniły w statutach szkół zapisy dotyczące praw proceduralnych,
- w statutach szkół zamieściły prawa ucznia w osobnym rozdziale niż obowiązki,
- jednoznacznie skodyfikowały w statutach szkół obowiązki ucznia wskazując również na obowiązek przestrzegania prawa,
- zweryfikowały katalog kar, rezygnując z zapisów dotyczących zawieszania uczniów w prawach ucznia.

Na podstawie deklarowanych opinii respondentów, co do realizacji **prawa do informacji** w szkole, można wnioskować, że jest ono przestrzegane. Swobodny dostęp do informacji o wydarzeniach edukacyjnych, wydarzeniach z życia szkoły, sposobach oceniania przedmiotowego, sposobach oceniania zachowania, zajęciach pozalekcyjnych oraz prawach i obowiązkach ucznia zadeklarowała absolutna większość ankietowanych uczniów. Spadek odsetka wypowiedzi pozytywnych dotyczył swobody dostępu do informacji o zapisach w statucie szkoły, a ponadto o pracach samorządu uczniowskiego, co może wskazywać na małe znaczenie samorządu w szkole, jeżeli chodzi o problematykę praw człowieka.

Zachęca się szkoły, aby:

- skutecznie i szeroko udostępniały uczniom zapisy statutu szkoły,
- uaktywniły samorząd uczniowski, jako kanał informacyjny, dla przekazu wiedzy dotyczącej praw człowieka.

Z analizy wypowiedzi ankietowanych nauczycieli i rodziców wynika, że uczniowie mogą w szkole swobodnie wypowiadać swoje opinie i poglądy oraz wyrażać swój światopogląd.

Z deklarowanych wypowiedzi uczniów wynika, że realizacja **prawa do wyrażania opinii** w szkole, odbiega nieco od optymistycznej wizji rodziców i nauczycieli. Otóż niektórzy ankietowani uczniowie stwierdzili, że spotkali się w szkole z sytuacją, kiedy to wypowiedziane przez nich opinie spowodowały obniżenie oceny z przedmiotu lub zachowania. Może to oznaczać, że szkoła nie zawsze jest miejscem sprzyjającym swobodnej wymianie poglądów i opinii w relacjach uczeń - nauczyciel.

Na podstawie analizy wypowiedzi ankietowanych nauczycieli można wnioskować, że w szkołach istnieje mniejsze przyzwolenie na ekstrawaganckie stroje i fryzury uczniów.

Zdecydowana większość ankietowanych uczniów zadeklarowała, że może w szkole swobodnie wypowiadać własne opinie.

Realizacja prawa do wyrażania opinii wiąże się ściśle z postawami konkretnych nauczycieli, które mogą sprzyjać, bądź utrudniać, a nawet uniemożliwiać jego realizację.

Zachęca się szkoły, aby:

- w relacjach nauczyciel - uczeń zawsze stwarzały klimat sprzyjający wolności wypowiedzi nie pozwalając w ten sposób na rozwój konformizmu.

Na podstawie analizy deklarowanych opinii respondentów można stwierdzić, że nie ma w codziennym życiu szkoły znaczących zdarzeń naruszających prywatność uczniów. Można

również sformułować wniosek, że realizacja **prawa do prywatności** raczej nie zależy od infrastruktury szkoły, a od kultury organizacji pracy oraz od postaw konkretnych nauczycieli.

Z wypowiedzi rodziców wynika, że sporadycznie zdarza się, iż nauczyciele podczas zebrań z rodzicami publicznie omawiają i komentują wyniki w nauce każdego z uczniów.

Analiza wypowiedzi nauczycieli pokazała, że nieliczni przechowują dane o swoich uczniach w sposób niesprzyjający ochronie prywatności uczniów.

Zachęca się szkoły, aby:

- odstąpiły od publicznego omawiania i komentowania wyników w nauce uzyskiwanych przez uczniów,
- zwróciły większą uwagę na sposób przechowywania danych o swoich uczniach.

Na podstawie analizy uzyskanych od uczniów odpowiedzi, w obszarze **wolność od poniżającego traktowania i karania**, można stwierdzić, że poczucie bezpieczeństwa uczniów w szkole jest wysokie. Zdecydowana większość ankietowanych uczniów zadeklarowała, że ani przemoc fizyczna, ani też psychiczna nie miała wobec nich miejsca. Są też uczniowie, którzy stwierdzili, że byli obiektem takiej przemocy.

Za przemoc fizyczną, są w opinii uczniów odpowiedzialni przede wszystkim sami uczniowie natomiast za przemoc psychiczną, zdaniem uczniów odpowiadają w pierwszym rzędzie nauczyciele.

Zebrane dane nie upoważniają do twierdzeń o patologizacji życia szkoły.

Zachęca się szkoły, aby:

- przez konsekwentne przestrzeganie i egzekwowanie przestrzegania prawa, tworzyły atmosferę i klimat pracy szkoły niesprzyjający łamaniu prawa.

Na zakończenie warto podkreślić, że zdecydowana większość ankietowanych uczniów zadeklarowała pozytywne postawy wobec swojej szkoły mimo, że często, jak wynika z ich wypowiedzi, nie odpowiada ona wyobrażeniom i wymaganiom uczniów, dlatego pragną jej zmiany. Wypowiedzi uczniów wskazują, iż ich oczekiwania wobec szkoły koncentrują się wokół szeroko rozumianej modernizacji szkoły oraz relacji międzyludzkich.

Z wypowiedzi uczniów wynikają również ich oczekiwania wobec samorządu uczniowskiego.

Otóż uczniowie chcieliby, aby samorząd zajął się przede wszystkim prawami uczniów.

Zachęca się szkoły, aby:

- uaktywniły samorząd uczniowski w kierunku propagowania praw człowieka,

- wzmocniły nadzór pedagogiczny w zakresie propagowania i przestrzegania praw człowieka.

Na koniec należy zauważyć dysproporcje między wypowiedziami uczniów, a wypowiedziami rodziców. Z analizy wypowiedzi tych grup respondentów wynika, że rodzice raczej słabo orientują się, jak funkcjonuje ich dziecko w szkole. Może to świadczyć o słabym przepływie informacji na linii dzieci rodzice i/lub o braku zainteresowania rodziców sprawami dzieci.

Dysproporcje istnieją również między wypowiedziami uczniów, a wypowiedziami nauczycieli, co może sugerować słaby poziom komunikacji między uczniami i nauczycielami.

Zwraca także uwagę znaczny odsetek respondentów nie mających zdania i/lub nie potrafiących zająć stanowiska, co może świadczyć o braku ich wiedzy w zakresie badanej problematyki praw człowieka.

Prawa ucznia

Prawa ucznia to prawa człowieka realizowane na gruncie konkretnej rzeczywistości szkolnej. Na pytanie skierowane do uczniów „*Czy w szkole zetknąłeś się z pojęciem prawa ucznia?*” 91% ankietowanych uczniów udzieliło odpowiedzi twierdzącej, 7% respondentów stwierdziło, że nie spotkało się w szkole z tym pojęciem (co piętnasty uczeń), 2% uczniów wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”.

Zapytaliśmy także rodziców, *czy w szkołach, do których uczęszczają ich dzieci mówi się o prawach ucznia?* W opinii 82% ankietowanych rodziców w szkole mówi się o prawach ucznia, trzech respondentów wyraziło odmienne zdanie, zaś 13% rodziców nie sprecyzowało jednoznacznie swojej odpowiedzi. Żaden z ankietowanych rodziców nie wymienił praw ucznia, które są dlań najważniejsze.

Spośród nauczycieli zapytanych „*Czy w pana/i szkole mówi się o prawach ucznia?*” dwóch udzieliło odpowiedzi przeczącej. Żaden z ankietowanych nauczycieli poproszonych o wymienienie praw, o których mówi się w szkole najczęściej, nie uczynił tego.

Zapytaliśmy naszych respondentów o swobodę dostępu do informacji o prawach ucznia i sposoby informowania uczniów o ich prawach. I tak w odpowiedzi na pytanie „*Czy w szkole masz swobodny dostęp do informacji o prawach ucznia?*” 82% ankietowanych uczniów zadeklarowało swobodny dostęp do wymienionych wyżej informacji, odmienną opinię wyraziło 13% respondentów (co ósmy uczeń), 4% ankietowanych uczniów nie zajęło stanowiska w tej sprawie.

Analogiczne pytanie zadano rodzicom - jedna osoba odpowiedziała, że nie ma w szkole swobodnego dostępu do informacji o prawach ucznia.

Zdaniem 100% ankietowanych nauczycieli uczniowie mają w szkole swobodny dostęp do informacji, o których mowa wyżej.

Z analizy wypowiedzi nauczycieli, w związku z pytaniem „*W jaki sposób uczniowie są informowani o swoich prawach w pana/i szkole?*” wynika, że nauczyciele informują

uczniów o przysługujących im prawach na lekcjach wychowawczych na początku roku szkolnego - 78% wskazań oraz przy okazji różnych interwencji - 46% wskazań. Respondenci zadeklarowali również, że o prawach ucznia rozmawiają podczas lekcji wychowawczych w ciągu roku szkolnego - 92% wskazań, a ponadto zachęcają uczniów do czytania statutu szkoły - 67% wskazań. Według ankietowanych nauczycieli informacje o prawach ucznia są dla uczniów stale dostępne - 52% wskazań. Żaden z ankietowanych nauczycieli nie stwierdził, że uczniowie nie są o tym informowani.

Na pytanie skierowane do nauczycieli „*Czy pana/i zdaniem uczniowie wiedzą, w jakich dokumentach mogą znaleźć zapisy dotyczące praw ucznia?*” 94% ankietowanych udzieliło odpowiedzi twierdzącej, w opinii dwóch nauczycieli uczniowie nie wiedzą, w jakich dokumentach mogą znaleźć wspomniane zapisy, kolejnych dwóch nauczycieli nie zajęło stanowiska w tej sprawie.

Odpowiadając na pytanie *czy informacje o prawach ucznia przekazywane dzieciom w szkole są wystarczające?* - 70% ankietowanych rodziców wskazało odpowiedź „tak”, 27% respondentów nie sprecyzowało jednoznacznej odpowiedzi, w opinii dwóch rodziców informacje o prawach ucznia przekazywane ich dzieciom w szkole nie są wystarczające.

W toku prowadzonych badań pytaliśmy także respondentów o znajomość praw ucznia.

Na pytanie „*Czy znasz prawa ucznia?*” 61% ankietowanych uczniów zadeklarowało, że zna prawa ucznia, 22%, że ich nie zna (co piąty uczeń), odpowiedź „trudno powiedzieć” wybrało 17% uczniów. Poprosiliśmy uczniów, którzy zadeklarowali znajomość praw ucznia, aby wymienili te prawa, które są dla nich najważniejsze. Oto one:

- prawo do wyrażania opinii - 37% wskazań,
- przestrzeganie zasad oceniania - 27% odpowiedzi,
- prawo do nauki - 14% wskazań,
- prawo do bycia nieprzygotowanym - 10% odpowiedzi,
- prawo do korzystania z zasobów i pomieszczeń szkoły - 7% wskazań,
- prawo do godności, prawo do informacji oraz prawo do wyższego poziomu nauczania - po 6% wskazań,
- prawo do zakwestionowania oceny - 5% odpowiedzi,
- prawo do odpoczynku, prawo do pomocy nauczyciela - po 4% wskazań,
- inne - 4% wskazań:

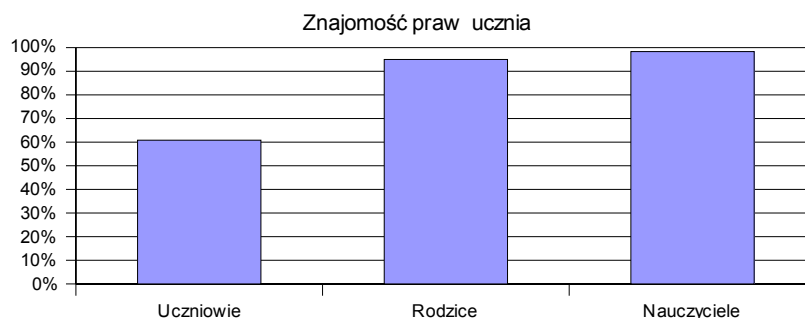
- prawo do uczestniczenia w życiu szkoły, prawo do poprawiania ocen, prawo do bezpieczeństwa i prawo do rozwoju - po 3% wskazań,
- prawo do usprawiedliwiania się, prawo do wolności - po 2% odpowiedzi,
- prawo do systematycznego uczenia się, prawo do przestrzegania obowiązków szkolnych, prawo do zdrowia, prawo do kultury osobistej, prawo do wykonywania poleceń, prawo do zapoznania się z systemem oceniania, prawo do dyskoteki, prawo do równego traktowania i prawo do poszanowania własności - po 1% wskazań.

Wśród najważniejszych praw uczniowie wymienili jeszcze: prawo do reprezentowania szkoły, prawo do zmiany obuwia, prawo do troski o mienie szkoły oraz prawo do czystości.

Na pytanie skierowane do rodziców „*Czy pana/i dziecko zna prawa ucznia?*” 95% respondentów udzieliło odpowiedzi twierdzącej, jeden rodzic stwierdził, że jego dziecko nie zna praw ucznia, dwóch rodziców nie miało zdania w tej kwestii.

Analogiczne pytanie zadane ankietowanym nauczycielom - „*Czy pana/i zdaniem uczniowie w pana/i szkole znają swoje prawa?*” pokazało, że w opinii jednego nauczyciela uczniowie nie znają swoich praw.

Deklarowane opinie respondentów na temat znajomości praw ucznia ilustruje wykres nr 1.

Ponadto zapytaliśmy uczniów, *czy poniższe rozwiązania dotyczą praw ucznia?*

- automat z napojami chłodzącymi - tak 33%, nie 61% odpowiedzi,
- jedzenie w czasie lekcji - tak 22%, nie 74% wskazań,
- ocenianie pracy nauczycieli - tak 56%, nie 37% wskazań,
- palarnia - 28% opinii pozytywnych, 66% opinii negatywnych,

- poznanie uzasadnienia otrzymywanych ocen - tak 96%, nie 4% wskazań,
- swobodny dostępu do Internetu - tak 80%, nie 15% odpowiedzi,
- tajemnica dotycząca tematów prywatnych - tak 88%, nie 8% wskazań,
- wpływ na oceny swoich kolegów z różnych przedmiotów - tak 28%, nie 60% wskazań,
- wpływ na program działań samorządu szkolnego - tak 78%, nie 14% odpowiedzi,
- kwestionowanie oceny wystawionej przez nauczyciela - tak 82%, nie 11% wskazań.

Odsetek uczniów nie mających zdania na ten temat wynosił maksymalnie 11%.

Identyczne pytanie postawiliśmy nauczycielom. Oto rozkład odpowiedzi:

- automat z napojami chłodzącymi - tak 37%, nie 57% odpowiedzi,
- jedzenie w czasie lekcji - tak 12%, nie 87% wskazań,
- ocenianie pracy nauczycieli - tak 72%, nie 20% wskazań,
- palarnia - 8% opinii pozytywnych, 88% opinii negatywnych,
- poznanie uzasadnienia otrzymywanych ocen - tak 100% wskazań,
- swobodny dostępu do Internetu - tak 77%, nie 18% odpowiedzi,
- tajemnica dotycząca tematów prywatnych -100% opinii pozytywnych,
- wpływ na oceny swoich kolegów z różnych przedmiotów - tak 16%, nie 82% wskazań,
- wpływ na program działań samorządu szkolnego -100% odpowiedzi w kategorii tak,
- kwestionowanie oceny wystawionej przez nauczyciela - tak 87%, nie 9% wskazań.

Odsetek nauczycieli nie mających zdania na ten temat wynosił maksymalnie 9%.

Zebrałiśmy również opinie respondentów dotyczące przestrzegania praw ucznia w szkołach.

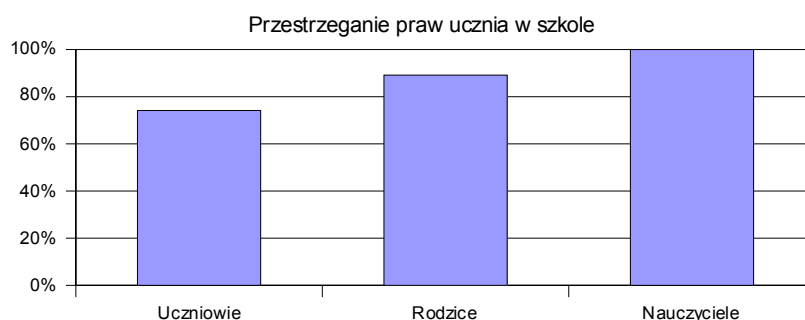
Na pytanie „**Czy uważasz, że w twojej szkole są przestrzegane prawa ucznia?**” 74% (w tym 48% odpowiedzi „raczej tak”) ankietowanych uczniów zadeklarowało, że prawa ucznia są w szkole przestrzegane, odmienną opinię wyraziło 11% respondentów (co dziewiąty uczeń), według 14% badanych osób trudno powiedzieć, czy w szkole są przestrzegane prawa ucznia. Poprosiliśmy ankietowanych uczniów, aby wymienili prawa ucznia, które w ich szkołach nie są przestrzegane. Według respondentów są to:

- zasady oceniania oraz prawo do godności - po 17% wskazań,

- prawo do wyrażania opinii oraz prawo do bycia nieprzygotowanym - po 14% wskazań,
- prawo do równego traktowania - 7% wskazań,
- prawo do kultury osobistej, prawo do wykonywania poleceń, prawo do usprawiedliwiania się oraz prawo do poszanowania własności - po 3% wskazań.

Analogiczne pytania postawiono rodzicom i nauczycielom. Analiza udzielonych odpowiedzi pokazała, że 89% ankietowanych rodziców uważa, iż w szkołach do których uczęszczają ich dzieci są przestrzegane prawa ucznia, odmienną opinię wyraził jeden z rodziców nie wskazując jednak, które prawa nie są przestrzegane, sześciu rodziców wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”. Jeżeli chodzi o nauczycieli 100% ankietowanych osób wyraziło opinię, że prawa uczniów w szkołach, w których pracują, są przestrzegane.

Deklarowane opinie respondentów dotyczące przestrzegania praw ucznia w szkole przedstawia wykres nr 2.

Prawa ucznia mają charakter podmiotowy tylko wówczas, gdy w szkole istnieją instrumenty służące ich ochronie. Zadaliśmy więc uczniom m.in. pytanie „*Czy wiesz do kogo się zwrócić o pomoc w przypadku łamania praw ucznia wobec siebie?*” - odpowiadając na to pytanie 63% ankietowanych uczniów zadeklarowało, że wie do kogo się zwrócić w sytuacji łamania praw ucznia, 20 % respondentów (co piąty uczeń) stwierdziło, że nie posiada takiej wiedzy, 16% uczniów wyraziło opinię, że nie interesuje ich ta sprawa (co szósty uczeń).

Według uczniów osobami, do których można się zwrócić o pomoc w przypadku łamania praw ucznia są:

- wychowawca - 50% wskazań,
- dyrektor szkoły - 39% wskazań,
- pedagog/psycholog szkolny - 29% wskazań,
- nauczyciel oraz rzecznik praw ucznia - po 11% wskazań,

- rodzice - 3% wskazań,
- kuratorium oświaty - 2% wskazań,
- samorząd uczniowski, kolega oraz opiekun samorządu - po 1% wskazań.

Rodziców również zapytaliśmy o to, **czy wiedzą do kogo się zwrócić o pomoc w przypadku złamania praw ucznia wobec ich dzieci** i tak - 84% rodziców zadeklarowało taką wiedzę, 14% rodziców stwierdziło, że nie wie do kogo można się zwrócić o pomoc w przypadku złamania praw ucznia wobec ich dzieci (co siódmy rodzic), jeden z respondentów odpowiedział, że nie interesuje go ta sprawa. Żaden z ankietowanych rodziców nie wymienił osób, do których można się zwrócić o pomoc w przypadku łamania praw ucznia.

Odpowiadając na pytanie „**Czy w pana/i szkole jest osoba (osoby), do której uczniowie mogą zwrócić się o pomoc przy dochodzeniu swoich praw?**” 95% ankietowanych nauczycieli odpowiedziało, że jest taka osoba w szkole, nie wskazując jaka to osoba, trzech nauczycieli wybrało odpowiedź „nie wiem”.

Zapytaliśmy nauczycieli „**Czy uczniowie znają sposób dochodzenia swoich praw w szkole?**” - zdaniem 85% respondentów uczniowie mają taką wiedzę, jeden nauczyciel wyraził opinię, że uczniowie nie znają sposobu dochodzenia swoich praw w szkole, 13% nauczycieli stwierdziło, że nie wiedzą, czy uczniowie znają sposób dochodzenia swoich praw w szkole (co ósmy nauczyciel).

W związku z pytaniem skierowanym do rodziców uczniów „**Czy zna pan/i sposób dochodzenia praw swojego dziecka w szkole?**” uzyskano następujące odpowiedzi - 71% ankietowanych rodziców zadeklarowało, że zna sposoby, w jaki ich dziecko może dochodzić swoich praw, 11% rodziców wyraziło odmienne zdanie (co dziewiąty rodzic), 17% rodziców nie sprecyzowało jednoznacznej opinii na ten temat (co szósty rodzic).

Na pytanie „**Czy w pana/i szkole została opracowana procedura dochodzenia praw przez uczniów?**” twierdząco odpowiedziało 62% ankietowanych nauczycieli, według 18% nauczycieli, w szkole, w której pracują nie ma takiej procedury (co szósty nauczyciel), 20% nauczycieli wybrało odpowiedź „nie wiem” (co piąty nauczyciel). W opinii 71% ankietowanych nauczycieli wspomniana procedura jest skuteczna, 29% respondentów odpowiedziało „nie wiem” (co trzeci nauczyciel).

Ankietowanych nauczycieli zapytaliśmy o doskonalenie zawodowe w zakresie praw ucznia. I tak na pytanie „*Czy nauczyciele w pana/i szkole brali udział w szkoleniach dotyczących praw ucznia lub praw człowieka?*” 46% respondentów wybrało odpowiedź „tak”, ośmiu nauczycieli wskazało odpowiedź „nie”, 41% osób uczestniczących w badaniu odpowiedziało „nie wiem” (co drugi nauczyciel).

Wśród nauczycieli wypełniających ankietę deklarację w sprawie udziału w szkoleniu dotyczącym praw ucznia złożyło 29% z nich (co trzeci nauczyciel), 71% ankietowanych nauczycieli stwierdziło, że nie brało udziału w takim szkoleniu.

Czterech nauczycieli, spośród biorących udział w badaniu, zadeklarowało pełnienie w szkole funkcji „rzecznika praw ucznia”.

PODSUMOWANIE

Absolutna większość ankietowanych uczniów (91%) zadeklarowała, że zetknęła się w szkole z pojęciem „prawa ucznia”, co piętnasty uczeń stwierdził, że nie spotkał się w szkole z tym pojęciem.

W opinii zdecydowanej większości rodziców (82%) uczestniczących w badaniu, w szkołach, do których uczęszczają ich dzieci, mówi się o prawach ucznia. Niemal wszyscy ankietowani nauczyciele stwierdzili, że w ich szkołach informuje się uczniów o ich prawach w szczególności podczas lekcji wychowawczych i/lub przy okazji różnych interwencji wychowawczych.

Swobodny dostęp do informacji o prawach ucznia zadeklarowała zdecydowana większość ankietowanych uczniów (82%), co ósmy uczeń był wyrazicielem przeciwnej opinii. Niemal wszyscy ankietowani rodzice i nauczyciele stwierdzili, że uczniowie mają swobodny dostęp do informacji o prawach ucznia oraz, że wiedzą w jakich dokumentach znaleźć zapisy dotyczące praw ucznia.

Ponad połowa ankietowanych uczniów (61%) zadeklarowała znajomość praw ucznia. Co piąty uczeń stwierdził, że ich nie zna. Duży odsetek uczniów (17%) nie zajął stanowiska w tej sprawie.

Niemal wszyscy ankietowani rodzice i nauczyciele stwierdzili, że ich dzieci i uczniowie znają prawa ucznia.

Powyższe deklaracje nie oznaczały jednak faktycznej znajomości uczniowskich praw. Uczniowie utożsamiali bowiem prawa z przywilejami, mieli problemy ze skodyfikowaniem i

zdefiniowaniem swoich praw. Warto zauważyć, że żaden z ankietowanych rodziców nie wymienił praw ucznia ważnych dla jego dziecka, podobnie jak żaden z ankietowanych nauczycieli nie wymienił praw, o których mówi się w szkole najczęściej.

Zdaniem większości ankietowanych uczniów (74%) prawa ucznia są w szkołach przestrzegane, co dziewiąty uczeń był przeciwnego zdania. Znaczny odsetek uczniów (14%) nie miał zdania na ten temat. Zdecydowana większość ankietowanych rodziców (89%) i wszyscy ankietowani nauczyciele stwierdzili, że w szkołach są przestrzegane prawa ucznia.

Ponad połowa ankietowanych uczniów (63%) zadeklarowała, że wie do kogo się zwrócić o pomoc w przypadku łamania jego uczniowskich praw wymieniając przede wszystkim wychowawcę klasy, dyrektora szkoły oraz pedagoga szkolnego. Co piąty uczeń stwierdził, że nie ma takiej wiedzy, co szósty uczeń wyraził opinię, że nie interesuje go ta sprawa.

Większość ankietowanych rodziców (71%) zadeklarowała znajomość sposobów dochodzenia praw przez swoje dziecko w szkole, co dziewiąty rodzic stwierdził, że ich nie zna. Znaczny odsetek rodziców (11%) nie zajął stanowiska w tej sprawie

W opinii zdecydowanej większości ankietowanych nauczycieli (85%) uczniowie znają sposób dochodzenia swoich praw w szkole, co ósmy nauczyciel stwierdził, że nie znają.

Ponad połowa ankietowanych nauczycieli (62%) zadeklarowała, że w szkole została opracowana procedura pozwalająca na dochodzenie praw przez uczniów. Co szósty nauczyciel uczestniczący w badaniach stwierdził, że w jego szkole nie została opracowana taka procedura, co piąty nauczyciel odpowiedział, że nie wie, czy w jego szkole jest procedura.

Co trzeci nauczyciel biorący udział w badaniu był uczestnikiem szkolenia dotyczącego praw ucznia.

WNIOSKI I REKOMENDACJE

Z analizy wypowiedzi ankietowanych uczniów wynika, że nie jest im obce pojęcie „prawa ucznia”.

Deklarowana przez uczniów, rodziców i nauczycieli wiedza o prawach ucznia jest niekompletna, nieugruntowana i nie przekłada się na rzeczywistą znajomość tych praw.

Analiza wypowiedzi respondentów upoważnia do sformułowania wniosku, że szkoła nie pełni skutecznie roli propagatora praw człowieka.

Z deklarowanych wypowiedzi nauczycieli wynika, że nie we wszystkich szkołach istnieją procedury pozwalające na dochodzenie praw przez uczniów.

Brak gruntownej wiedzy o prawach człowieka oraz podstawowych mechanizmów ochrony tych praw mogą stwarzać w szkole przestrzeń i warunki sprzyjające łamaniu praw ucznia.

Zachęca się w związku z powyższym szkoły, aby:

- zintensyfikowały propagowanie wiedzy o prawach człowieka w atrakcyjnych dla uczniów formach,
- jednoznacznie skodyfikowały w statutach szkół prawa ucznia²,
- zróżnicowały w statutach szkół pojęcia prawo³, uprawnienie⁴, przywilej⁵,
- uwzględnili w statutach szkół zapisy dotyczące praw proceduralnych⁶.

² W statucie szkoły powinny się znaleźć najważniejsze prawa z katalogu praw człowieka istotne dla ucznia np. prawo do nauki, prawo do informacji (w tym prawo do znajomości swoich praw), prawo do swobodnego wyrażania opinii (inaczej wolność wypowiedzi), wolność myśli, sumienia i wyznania, prawo do prywatności, wolność od poniżającego traktowania i karania, prawo do równego traktowania, prawo do składania skarg i wniosków.

³ T. Stawecki, P. Winczorek, Wstęp do prawoznawstwa, s. 15 - 16, Bydgoszcz 2003,

Termin **prawo** ma charakter wieloznaczny. Można go rozumieć, jako:

- prawo materialne tj. ogół norm regulujących treść stosunków prawnych, czyli obowiązki i uprawnienia podmiotów tych stosunków oraz ewentualnie sankcje za nieprzestrzeganie, niedopełnienie obowiązków lub przekroczenie granic uprawnień (kodeks karny, kodeks cywilny),
- prawo formalne określa tryb postępowania przed organami władzy publicznej związanego z dochodzeniem uprawnień, egzekwowaniem obowiązków i stosowaniem sankcji ujętych w prawie materialnym (kodeks postępowania karnego, kodeks postępowania cywilnego, kodeks postępowania administracyjnego),
- prawo przedmiotowe to ogół norm składających się na system prawa zarówno obowiązującego tu i teraz, jak też obowiązującego dawniej, a nawet takiego, którego obowiązywanie dopiero się postuluje,
- prawo podmiotowe tj. zespół uprawnień służących podmiotom prawa w ich wzajemnych relacjach.

⁴ W. Skrzydło, Polskie prawo konstytucyjne, s.159, Lublin 2003.

Uprawnienia (inaczej kompetencje) to pochodne sytuacje prawne np. pochodną prawa do nauki jest uprawnienie do uzyskania pomocy psychologiczno - pedagogicznej, do zdawania egzaminów poprawkowych, klasyfikacyjnych, czy sprawdzających. O ile w literaturze dopuszcza się zamienne traktowanie pojęć prawo i uprawnienie, o tyle w żadnym wypadku nie można tego robić z pojęciem prawo i przywilej.

⁵ B. Dunaj (red.), Słownik współczesnego języka polskiego, s. 915, Warszawa 1996.

Przywileje – są przyznawane jednostce lub grupie osób, zwalniają od obowiązków w jakimś zakresie lub też pozwalają korzystać z jakichś względów (zgłoszenie nieprzygotowania dwa razy w ciągu semestru, szczęśliwy numer, nieodpytywanie z okazji urodzin, czy imienin itp.)

⁶ Prawa człowieka mają charakter podmiotowy tj. dotyczą indywidualnie każdej jednostki. Jednak prawo podmiotowe istnieje tylko wówczas, gdy zostały stworzone instrumenty prawne jego ochrony, najprostszym jest instytucja skarg i wniosków oraz odwołań.

ROZDZIAŁ II

Obowiązki ucznia

Na pytanie „*Czy w szkole masz swobodny dostęp do informacji o (...) obowiązkach ucznia?*” odpowiedzi twierdzącej udzieliło 92% ankietowanych uczniów, 5% respondentów ma odmienne zdanie na ten temat, pozostali uczniowie uczestniczący w badaniu wybrali odpowiedź „trudno powiedzieć”.

Spośród ankietowanych rodziców udzielających odpowiedzi na tak samo postawione pytanie, 98% rodziców zadeklarowało, że ma w szkole swobodny dostęp do informacji o obowiązkach ucznia, jeden rodzic stwierdził, że nie ma swobodnego dostępu do takich informacji, 100% ankietowanych nauczycieli zapytanych o to, *czy w ich szkole uczniowie mają swobodny dostęp do informacji o (...) obowiązkach ucznia* wybrało odpowiedź twierdzącą.

Znajomość obowiązków szkolnych, w związku z pytaniem „*Czy znasz swoje obowiązki szkolne?*” zadeklarowało 81% ankietowanych uczniów, 11% respondentów stwierdziło, że ich nie zna (co dziewiąty uczeń), 8% uczniów nie udzieliło jednoznacznej odpowiedzi (co dwunasty uczeń). Poprosiliśmy uczniów, aby wymienili szkolne obowiązki. Ich zdaniem są to:

- systematyczna nauka - 40% wskazań,
- chodzenie do szkoły - 31% wskazań,
- kultura osobista - 19% wskazań,
- zmiana obuwia - 15% wskazań,
- odpowiedni strój/higiena osobista - 14% wskazań,
- przestrzeganie regulaminu szkoły oraz wykonywanie poleceń - po 7% wskazań,
- właściwe zachowanie na lekcji oraz szacunek dla nauczycieli - po 6% wskazań,
- utrzymanie porządku - 5% wskazań,
- punktualność, nie palenie oraz szacunek do kolegów - po 4% wskazań,
- noszenie identyfikatora oraz troska o mienie szkoły - po 3% wskazań,
- troska o dobre imię szkoły oraz pomoc innym - 2% wskazań,

- udział w życiu szkoły, samodzielne pisanie prac, nie wagarowanie, usprawiedliwianie się, noszenie podręczników i przyborów, rozwój zainteresowań - po 1% wskazań.

Identyczne pytanie, dotyczące znajomości obowiązków szkolnych swoich dzieci skierowaliśmy do rodziców - 97% ankietowanych odpowiedziało twierdząco, dwóch rodziców stwierdziło, że nie zna obowiązków szkolnych swoich dzieci.

Nauczycieli natomiast zapytaliśmy, *czy ich zdaniem uczniowie wypełniają swoje obowiązki szkolne?* - 93% ankietowanych wybrało odpowiedź twierdzącą, w opinii czterech nauczycieli biorących udział w badaniu uczniowie nie wypełniają swoich obowiązków.

Zapytaliśmy uczniów o źródła wiedzy dotyczącej obowiązków szkolnych. I tak w związku z pytaniem „*Czy wiesz w jakich dokumentach możesz znaleźć zapisy dotyczące obowiązków szkolnych?*” wiedzę w tym zakresie zadeklarowało 39% ankietowanych uczniów, 45% respondentów stwierdziło, że nie wie, w jakich dokumentach można znaleźć zapisy dotyczące obowiązków szkolnych (co drugi uczeń), 16% uczniów wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć” (co szósty uczeń). Poprosiliśmy uczniów deklarujących znajomość dokumentów, o których mowa wyżej, aby je wymienili. Oto one:

- statut szkoły - 69% wskazań,
- prawa i obowiązki ucznia - 10% wskazań,
- prawa ucznia - 9% wskazań,
- dziennik - 7% wskazań,
- regulamin szkoły - 6% wskazań,
- wewnątrzszkolny system oceniania/przedmiotowy system oceniania - 4% wskazań,
- nauczyciele oraz dzienniczek ucznia - po 3% wskazań,
- konstytucja oraz ustawa o edukacji a ponadto dokumenty u dyrektora/w sekretariacie - po 1% wskazań.

Analogicznie, o wiedzę na temat znajomości dokumentów, w których można znaleźć zapisy dotyczące obowiązków szkolnych zapytaliśmy również rodziców uczniów. I tak: 73% rodziców zadeklarowało, że wie jakie to są dokumenty, 22% stwierdziło, że nie wie w jakich dokumentach można znaleźć zapisy dotyczące obowiązków szkolnych (co piąty rodzic), trzech rodziców wskazało odpowiedź „trudno powiedzieć”. Żaden z ankietowanych rodziców nie wymienił dokumentów traktujących o uczniowskich obowiązkach.

Na pytanie „*Czy pana/i zdaniem uczniowie wiedzą, w jakich dokumentach mogą znaleźć zapisy dotyczące obowiązków szkolnych?*” 92% ankietowanych nauczycieli odpowiedziało twierdząco, w opinii dwóch respondentów uczniowie nie wiedzą w jakich dokumentach mogą znaleźć zapisy dotyczące ich obowiązków, trzech nauczycieli nie miało zdania na ten temat. Poprosiliśmy nauczycieli uczestniczących w badaniu, aby opisali znane im przypadki korzystania przez uczniów z zapisów dotyczących obowiązków szkolnych. Żaden z nauczycieli nie wypowiedział się w tej kwestii.

Kontynuując temat uczniowskich obowiązków postawiliśmy respondentom pytania o znajomość konsekwencji niewywiązywania się z obowiązków szkolnych? Odpowiadając na pytanie „*Czy wiesz, jakie są konsekwencje niewywiązywania się z obowiązków szkolnych?*” - twierdzącej odpowiedzi udzieliło 58% ankietowanych uczniów, 28% respondentów zadeklarowało, że nie wie jakie są konsekwencje niewywiązywania się z obowiązków szkolnych (co czwarty uczeń), 14% uczniów nie zajęło stanowiska w tej sprawie (co siódmy uczeń).

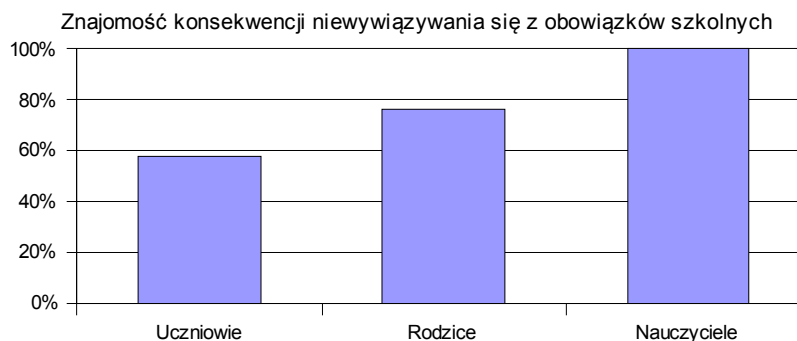
Poprosiliśmy uczniów deklarujących znajomość wspomnianych konsekwencji, aby je wymienili. Oto one:

- wyrzucenie ze szkoły/skreślenie z listy uczniów/ przeniesienie - 42% wskazań,
- zła ocena zachowania - 41% wskazań,
- nagany/uwagi - 28% wskazań,
- zawieszenie w prawach ucznia - 17% wskazań,
- kontakt z rodzicami - 12% wskazań,
- ujemna punktacja - 8% wskazań,
- złe oceny z przedmiotu - 8% wskazań,
- brak promocji, przeniesienie do innej klasy, kara finansowa - po 3% wskazań,
- publiczna nagana, sprzątnięcie szkoły, rozmowa z dyrektorem - po 2% wskazań.

Identyczne pytanie zadaliśmy rodzicom uczniów - 76% ankietowanych rodziców zadeklarowało, że zna konsekwencje niewypełniania obowiązków szkolnych przez ich dzieci, ale ich nie wymieniło, 17% respondentów stwierdziło, że nie ma takiej wiedzy (co szósty rodzic), czterech ankietowanych rodziców nie sprecyzowało jednoznacznej opinii.

100% ankietowanych nauczycieli zapytanych, *czy ich zdaniem uczniowie wiedzą, jakie są konsekwencje niewywiązywania się z obowiązków szkolnych* odpowiedziało twierdząco.

Deklarowane opinie respondentów, co do znajomości przez uczniów konsekwencji niewywiązywania się z obowiązków szkolnych, ilustruje wykres nr 3.

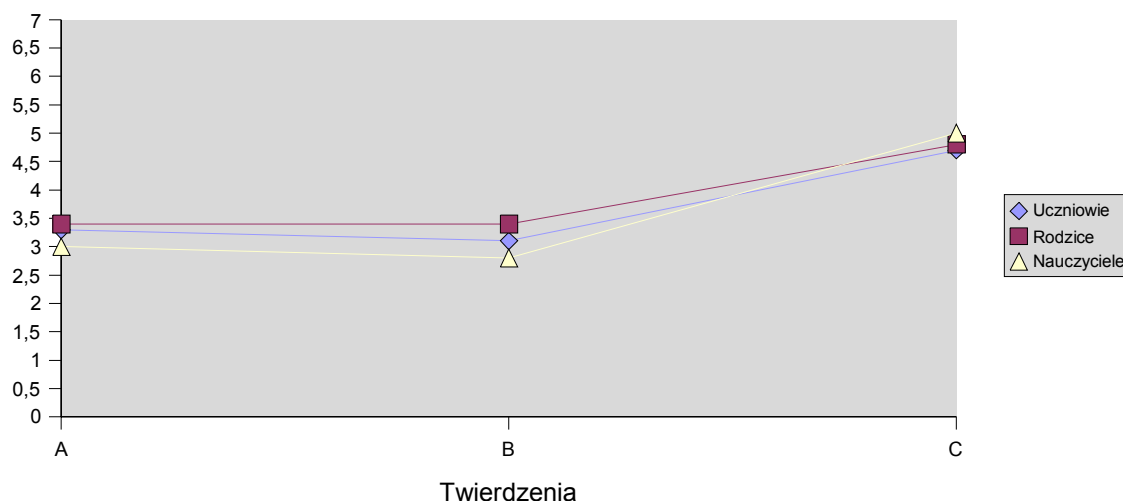
Kluczową kwestią przy analizie problemu rozumienia praw ucznia jest świadomość ich odrębności i niezależności od obowiązków szkolnych. Wszystkie grupy respondentów zapytaliśmy zatem o to, **w jakim stopniu w skali 1-7, zgadzają się z poniższymi twierdzeniami?**:

- tylko uczeń, który wywiązuje się ze wszystkich obowiązków szkolnych powinien mieć wszystkie prawa (na wykresie twierdzenie A),
- jeśli uczeń nie wywiązuje się z części obowiązków szkolnych, to nie powinien mieć wszystkich praw (na wykresie twierdzenie B),
- prawa ucznia nie mogą zależeć od wywiązywania się przez niego z obowiązków szkolnych (na wykresie twierdzenie C).
- W związku z wyżej wymienionym zapytaniem odnotowaliśmy następujące wyniki:
 - uczniowie odpowiednio - 3,3 - 3,1 - 4,7,
 - rodzice odpowiednio - 3,4 - 3,4 - 4,8,
 - nauczyciele odpowiednio - 3,0 - 2,8 - 5,0.

Dwa pierwsze zdania są nieprawdziwe, trzecie odpowiada prawdzie. Usytuowanie wskaźnika w wypowiedziach wszystkich grup respondentów w środku skali wskazuje na nieumiejętność zajęcia stanowiska w tej sprawie wynikającą z braku wiedzy, co więcej wiedza nauczycieli dotycząca relacji prawa ucznia - obowiązki tylko nieznacznie przewyższa wiedzę uczniów i rodziców.

Deklarowane opinie respondentów na temat praw ucznia w kontekście szkolnych obowiązków przedstawia wykres nr 4.

Rozumienie relacji prawa - obowiązki

PODSUMOWANIE

Swobodny dostęp do informacji o obowiązkach ucznia zadeklarowała absolutna większość ankietowanych uczniów (92%) i rodziców (98%). Wszyscy nauczyciele uczestniczący w badaniu wyrazili opinię, że uczniowie mają w szkole swobodny dostęp do informacji o obowiązkach ucznia.

Zdecydowana większość ankietowanych uczniów (81%) zadeklarowała znajomość obowiązków szkolnych wymieniając w szczególności te wynikające z prawa do nauki. Żaden z uczniów nie wskazał na obowiązek przestrzegania prawa. Co dziewiąty uczeń stwierdził, że nie zna swoich obowiązków, co dwunasty nie miał zdania na ten temat.

Wiedzę na temat dokumentów szkolnych, w których można znaleźć zapisy dotyczące szkolnych obowiązków zadeklarował co trzeci spośród ankietowanych uczniów wymieniając w szczególności: statut szkoły, prawa i obowiązki ucznia, prawa ucznia. Co drugi ankietowany uczeń stwierdził, że nie wie jakie to dokumenty. Duży odsetek uczniów (16%) tj. co szósty uczeń nie wypowiedział się jednoznacznie w tej sprawie.

Co piąty rodzic stwierdził, że nie wie, w jakich dokumentach można znaleźć zapisy dotyczące obowiązków szkolnych.

Zdecydowana większość ankietowanych nauczycieli (92%) wyraziła opinię, że uczniowie mają wiedzę na temat dokumentów, w których można znaleźć zapisy dotyczące obowiązków szkolnych. Dwóch nauczycieli miało odmienne zdanie w tej sprawie.

Znajomość konsekwencji niewywiązywania się z obowiązków szkolnych zadeklarował co drugi z ankietowanych uczniów wyliczając między innymi: wyrzucenie ze szkoły, skreślenie

z listy uczniów, przeniesienie, złą ocenę zachowania, nagany i zawieszenie w prawach ucznia. Co czwarty uczeń stwierdził, że ich nie zna. Znaczny odsetek uczniów (14%), tj. co siódmy uczeń, nie zajął stanowiska w tej sprawie. Co szósty rodzic stwierdził, że nie wie, jakie są konsekwencje niewywiązywania się z obowiązków szkolnych przez swoje dzieci. W opinii wszystkich ankietowanych nauczycieli uczniowie znają konsekwencje, o których mowa wyżej.

WNIOSKI I REKOMENDACJE

Analiza rozkładów odpowiedzi respondentów wskazuje na to, że uczniowie, rodzice i nauczyciele uzależniają dostęp do praw ucznia od stopnia realizacji szkolnych obowiązków. Wypowiedzi uczniów wskazują, że w statutach szkół funkcjonuje kara „zawieszenie w prawach ucznia”.

Deklarowane opinie nauczycieli świadczą o tym, że poziom ich kompetencji, w kwestii postrzegania praw człowieka w relacji do obowiązków, jest tylko nieznacznie wyższy od poziomu kompetencji uczniów i rodziców.

Analiza wypowiedzi respondentów pokazała, że znaczny odsetek uczestników badań nie miał zdania i nie potrafił zająć jednoznacznego stanowiska, co zdaje się wskazywać na brak wiedzy, który stwarza przestrzeń i warunki sprzyjające nieprzestrzeganiu praw ucznia.

Zachęca się szkoły, aby:

- w statutach szkół zamieścić prawa ucznia w osobnym rozdziale niż obowiązki⁷,
- jednoznacznie skodyfikowały w statutach szkół obowiązki ucznia wskazując również na obowiązek przestrzegania prawa,
- zweryfikowały katalog kar, rezygnując z zapisów dotyczących zawieszania uczniów w prawach ucznia,
- zrealizowały przedsięwzięcia służące propagowaniu wiedzy o prawach człowieka wśród wszystkich podmiotów szkoły.

⁷ Zapisy dotyczące praw nie powinny być zawarte w tym samym rozdziale statutu szkoły, w którym mówi się o obowiązkach. Takie rozwiązania prowadzą często do błędnych interpretacji a mianowicie, że można pozbawiać uczniów praw za niewywiązywanie się z obowiązków (*przykładem jest kara – zawieszenie w prawach ucznia*). Prawa człowieka mają charakter przyrodzony, co oznacza, że istnieją niezależnie od woli władzy i przysługują każdej osobie z racji urodzenia, należą do każdego człowieka stanowiąc część jego człowieczeństwa i nie można ich ani pozbawić, ani też zawiesić. Jeżeli uczeń nie wykonuje swoich obowiązków można go ukarać np. pozbawieniem przywilejów.

ROZDZIAŁ III

Prawo do informacji

Wśród praw człowieka ważne miejsce zajmuje prawo do informacji. Stąd trzy grupy respondentów tj. uczniów, rodziców i nauczycieli poprosiliśmy o opinie na temat *swobody dostępu do informacji w ich szkołach*.

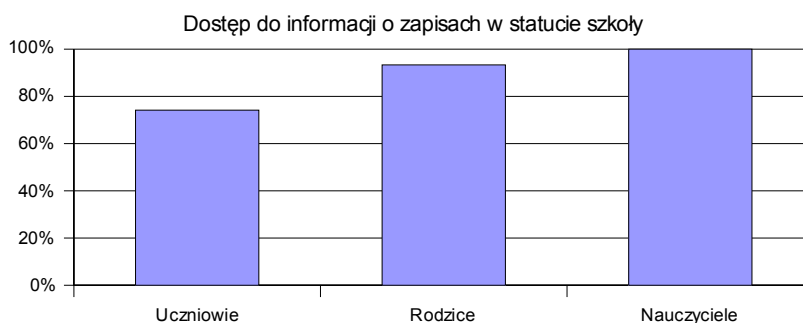
I tak, swobodny dostęp do informacji o *wydarzeniach edukacyjnych, takich jak konkursy przedmiotowe, czy olimpiady*, zadeklarowało 92% uczniów i 96% rodziców, odmienną opinię na ten temat wyraziło 7% uczniów biorących udział w badaniu oraz jeden rodzic, kolejny rodzic i dziesięciu uczniów nie miało zdania na ten temat.

Swobodny dostęp dotyczący informacji o *wydarzeniach z życia szkoły, takich jak dyskoteki i zawody sportowe*, potwierdziło w wypowiedziach 88% uczniów i 95% rodziców, z kolei 10% uczniów i dwóch rodziców wyraziło opinię, że nie mają swobodnego dostępu do tych informacji, wypowiedzi ośmiu uczniów oraz jednego rodzica były niejednoznaczne.

Z wypowiedzi respondentów wynika, że swobodny dostęp do informacji dotyczącej *możliwości dalszej edukacji* wskazało 74% ankietowanych uczniów oraz 93% rodziców, 19% uczniów (co piąty uczeń) i trzech rodziców było przeciwnego zdania, 7% uczniów i jeden rodzic nie mieli zdania na ten temat.

Swobodny dostęp do *informacji o zapisach w statucie szkoły* zadeklarowało 74% ankietowanych uczniów i 93% rodziców, 18% uczniów (co piąty uczeń) i dwóch rodziców miało odmienne zdanie na ten temat, 8% uczniów i dwóch rodziców nie zajęło jednoznacznego stanowiska w tej sprawie.

Deklarowane opinie respondentów w sprawie dostępu do informacji o zapisach w statucie szkoły ilustruje wykres nr 5.

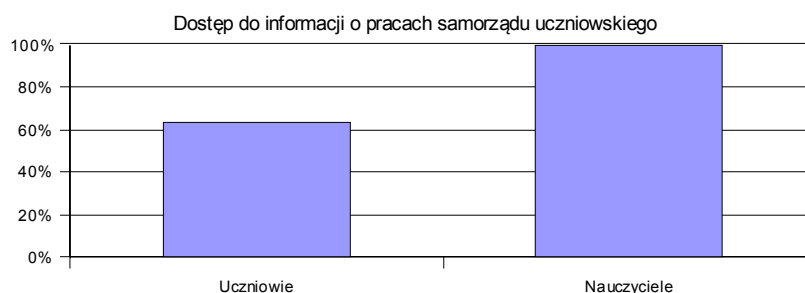
W sprawie swobodnego dostępu do informacji o **sposobach oceniania przedmiotowego** 90% ankietowanych uczniów oraz 97% rodziców udzieliło odpowiedzi twierdzącej, 7% uczniów wyraziło odmienną opinię w tej kwestii (co trzynasty uczeń), piętnastu uczniów i dwóch rodziców nie miało zdania na ten temat.

Analiza wypowiedzi respondentów pokazała, że 90% uczniów i 96% rodziców zadeklarowało swobodny dostęp do **informacji dotyczących sposobów oceniania zachowania**, 7% uczniów wyraziło negatywną opinię w tej sprawie (co czternasty uczeń), piętnastu uczniów wybrało odpowiedź trudno powiedzieć.

Ponadto 88% ankietowanych uczniów i 95% rodziców uważa, że mają swobodny dostęp do informacji o **zajęciach pozalekcyjnych**, 11% uczniów (co dziewiąty uczeń) i trzech rodziców stwierdziło, że nie mają swobodnego dostępu do tych informacji, dziewięciu uczniów nie sprecyzowało jednoznacznie swojej wypowiedzi.

W związku z pytaniem „**Czy w szkole masz swobodny dostęp do informacji o (...) pracach samorządu uczniowskiego?**” 63% ankietowanych uczniów udzieliło twierdzącej odpowiedzi, 28% respondentów zadeklarowało, że nie ma swobodnego dostępu do tych informacji (co trzeci uczeń), zaś 8% uczniów nie wypowiedziało się jednoznacznie na ten temat.

Deklarowane opinie ankietowanych uczniów i rodziców dotyczące dostępu do informacji o pracach samorządu uczniowskiego przedstawia wykres nr 6.

Wszyscy ankietowani nauczyciele uważali, że uczniowie w ich szkołach mają swobodny dostęp do informacji, o których mowa wyżej.

Wszyscy ankietowani rodzice odpowiadając na pytanie w sprawie **swobody uzyskiwania informacji związanych z życiem szkoły** stwierdzili, że bez przeszkód je uzyskują.

Na pytanie postawione zarówno uczniom, jak i rodzicom dotyczące **sposobów przekazywania im informacji przez nauczycieli na temat oceniania** uzyskaliśmy następujące odpowiedzi – odpowiednio uczniowie i rodzice:

- przez dyrektora na początku roku szkolnego - 20% oraz 36% wskazań,
- przez wychowawcę na początku roku szkolnego - 76% oraz 92% wskazań,
- przez poszczególnych nauczycieli na początku roku szkolnego - 75% i 19% wskazań,
- poprzez informację wywieszoną na korytarzu - 23% oraz 3% wskazań,
- dowiaduję się o tym przy okazji wystawiania ocen - 10% oraz 6% wskazań,
- dowiaduję się o tym od kolegów - 6% wskazań,
- nie mam informacji na ten temat - trzech uczniów,
- nikt o tym ze mną nie rozmawiał - dwóch uczniów.

W związku z pytaniem „**W jaki sposób uczniowie są informowani o wymaganiach edukacyjnych i kryteriach oceniania przedmiotowego?**” 65% ankietowanych nauczycieli stwierdziło, że informacje te są stale dostępne dla uczniów, 3% respondentów uważa, że informacje te są przekazywane na początku roku szkolnego przez wychowawcę, 24% nauczycieli wskazało odpowiedź - na początku roku przez nauczycieli poszczególnych przedmiotów, 8% respondentów, że na początku roku przez wychowawcę i innych nauczycieli.

Na pytanie skierowane do uczniów „**Czy znasz wymagania edukacyjne z poszczególnych przedmiotów?**” twierdzącej odpowiedzi udzieliło 98% respondentów, trzynastu uczniów stwierdziło, że z żadnego przedmiotu nie zna wymagań edukacyjnych.

Uczniów, zapytaliśmy również o **znajomość kryteriów oceniania przedmiotowego obowiązującego w ich szkołach** - 94% respondentów zadeklarowało znajomość tych kryteriów, 3% uczniów wyraziło przeciwną opinię, kolejne 3% nie sprecyzowało jednoznacznej odpowiedzi.

79% ankietowanych rodziców wypowiedających się w związku z pytaniem „**Czy szkoła zapoznała pana/ią z wymaganiami edukacyjnymi z poszczególnych przedmiotów?**” potwierdziło, że takie działania ze strony szkoły miały miejsce, pięciu respondentów wyraziło przeciwną opinię, 13% rodziców wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”.

Ponadto według 89% rodziców szkoła przekazała im także informacje o **kryteriach oceniania przedmiotowego**, trzech rodziców zaprzeczyło, czterech rodziców nie miało zdania na ten temat.

Ankietowanych nauczycieli poprosiliśmy o odpowiedź na pytanie „**W jaki sposób uczniowie są informowani o kryteriach oceniania zachowania?**”. I tak: 62% respondentów stwierdziło, że informacje te są stale dostępne dla uczniów, 33% nauczycieli wskazało, że na początku roku przez wychowawcę, jeden nauczyciel uważa, że na początku roku przez nauczycieli poszczególnych przedmiotów, dwóch nauczycieli, że na początku roku przez wychowawcę i innych nauczycieli.

Na pytanie „**W jaki sposób informuje pan/i uczniów o ich ocenach śródrocznych i rocznych?**” 17% ankietowanych nauczycieli odpowiedziało, że indywidualnie, przekazując każdemu uczniowi kartkę z propozycją oceny, 15% respondentów wskazało odpowiedź „podczas indywidualnej rozmowy”, 63% nauczycieli stwierdziło, że czyni to na forum klasy w obecności innych uczniów, trzech nauczycieli zadeklarowało, że informuje uczniów o ich ocenach śródrocznych i rocznych indywidualnie, przekazując każdemu kartkę z propozycją oceny podczas rozmowy.

Nauczycieli zapytaliśmy również, **w jaki sposób informują rodziców o ocenach śródrocznych i rocznych ich dzieci.** Otóż 64% ankietowanych nauczycieli odpowiedziało, że indywidualnie, przekazując każdemu z rodziców kartkę z propozycją oceny, czterech respondentów zadeklarowało, że informacje przekazuje podczas indywidualnej rozmowy, 17% nauczycieli (dziesięć osób) stwierdziło, że robi to na forum klasy w obecności innych rodziców, 12% nauczycieli wskazało, że informuje rodziców o ocenach śródrocznych i rocznych ich dzieci indywidualnie, przekazując każdemu kartkę z propozycją oceny podczas rozmowy.

Tę samą grupę respondentów zapytaliśmy ponadto **w jaki sposób informuje rodziców o ocenach zachowania ich dzieci.** I tak 62% ankietowanych nauczycieli zadeklarowało, że czyni to indywidualnie, przekazując każdemu z rodziców kartkę z propozycją oceny, 10% respondentów odpowiedziało, że informacje te przekazuje rodzicom podczas indywidualnej rozmowy, 13% nauczycieli (osiem osób) stwierdziło, że robi to na forum klasy w obecności innych rodziców, 13% nauczycieli wskazało, że informuje rodziców o ocenach śródrocznych i rocznych ich dzieci indywidualnie, przekazując każdemu z rodziców kartkę z propozycją oceny podczas rozmowy.

W związku z zapytaniem ankietowanych nauczycieli **„W jaki sposób uczniowie są informowani na temat wnoszenia zastrzeżeń do wystawionych im ocen, poprawiania ocen i warunków przystępowania do egzaminów poprawkowych lub klasyfikacyjnych?”** uzyskaliśmy następujące odpowiedzi:

- informacje te są stale dostępne - 45% wskazań,
- na początku roku przez wychowawcę - 90% wskazań,
- na początku roku przez każdego nauczyciela - 60% wskazań,
- przy okazji wystawiania ocen - 48% wskazań,
- przy okazji wątpliwości ucznia lub jego rodziców - 50% wskazań,
- na życzenie ucznia lub jego rodziców - 50% wskazań,
- inaczej - czterech nauczycieli,
- nie wiem - jeden nauczyciel.

Dane dotyczące dostępu do informacji o prawach ucznia oraz obowiązkach ucznia znajdują się w poprzednich rozdziałach.

PODSUMOWANIE

Swobodny dostęp do informacji o wydarzeniach edukacyjnych, wydarzeniach z życia szkoły, sposobach oceniania przedmiotowego, sposobach oceniania zachowania i zajęciach pozalekcyjnych zadeklarowała absolutna większość ankietowanych uczniów (od 88% do 92% odpowiedzi). Znaczny spadek odsetka wypowiedzi pozytywnych dotyczył swobody dostępu do informacji o możliwości dalszej edukacji oraz o zapisach w statucie szkoły (po 74% wskazań), a ponadto o pracach samorządu uczniowskiego (63% wskazań). Co piąty uczeń stwierdził, że nie ma dostępu do informacji o możliwości dalszej edukacji oraz o zapisach w statucie szkoły, co trzeci uczeń wyraził opinię, że nie ma dostępu do informacji o pracach samorządu uczniowskiego.

Absolutna większość ankietowanych uczniów zadeklarowała wiedzę na temat wymagań edukacyjnych z poszczególnych przedmiotów (98%) i kryteriów oceniania przedmiotowego (94%).

Niemal wszyscy rodzice i nauczyciele uczestniczący w badaniu zadeklarowali, że uczniowie mają w szkołach swobodny dostęp do wymienionych wyżej informacji.

WNIOSKI I REKOMENDACJE

Na podstawie deklarowanych opinii respondentów, co do realizacji prawa do informacji w szkole, można wnioskować, że jest ono przestrzegane.

Należy jednak podnieść, że znaczna część uczniów zadeklarowała brak dostępu do informacji o zapisach w statucie szkoły, który jest dla uczniów źródłem wiedzy m.in. o ich prawach.

Znaczna część respondentów zadeklarowała także brak dostępu do informacji o pracy samorządu uczniowskiego, co może oznaczać małe znaczenie samorządu w szkołach jeżeli chodzi o prawa człowieka.

Zachęca się szkoły, aby:

- skutecznie i szeroko udostępniały uczniom zapisy statutu szkoły,
- uaktywniły samorząd uczniowski, jako kanał informacyjny dla przekazu wiedzy dotyczącej praw człowieka.

ROZDZIAŁ IV

Prawo do wyrażania opinii

Swoboda wypowiedzi jest warunkiem demokracji, dlatego nie może ograniczać się ona do wypowiedzi odbieranych przychylnie lub obojętnie. Wolność słowa odnosi się również do takich wypowiedzi, które oburzają lub wprowadzają niepokój.

Na pytanie „*Czy ty i twoi koledzy rozmawiacie z nauczycielami na temat ważnych spraw w życiu szkoły, klasy, samorządu?*” 81% ankietowanych uczniów odpowiedziało twierdząco, 12% ankietowanych uczniów wyraziło odmienne zdanie w tej kwestii (co ósmy uczeń), 7% respondentów wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”.

100% ankietowanych nauczycieli zapytanych, *czy rozmawiają z uczniami na tematy dotyczące życia szkoły* - stwierdziło, że takie rozmowy mają miejsce, żaden z nauczycieli nie wybrał odpowiedzi „nie mam czasu na takie rozmowy”, czy też „nie uważam, że są one potrzebne”.

Ankietowanych uczniów zapytaliśmy także, *czy rozmawiają z nauczycielami na temat sposobu oceniania w swoich szkołach* - 81% respondentów wybrało odpowiedź „tak”, 12% uczniów stwierdziło, że nie rozmawia z nauczycielami na ten temat (co ósmy uczeń), 7% uczniów nie sprecyzowało w jednoznaczny sposób swojej wypowiedzi.

Na pytanie skierowane do ankietowanych uczniów „*Czy ty i twoi koledzy rozmawiacie z nauczycielami na temat oceny zachowania?*” - 88% respondentów udzieliło twierdzącej odpowiedzi, 7% uczniów zadeklarowało, że nie rozmawia na ten temat z nauczycielami, 5% uczniów nie wypowiedziało się jednoznacznie.

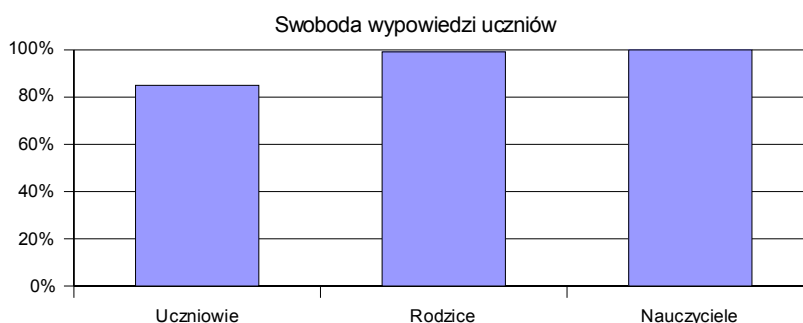
Analiza wypowiedzi nauczycieli w związku z pytaniem „*Czy bierze pan/i pod uwagę opinie uczniów o sposobie oceniania na swoich lekcjach?*” pokazała, że 87% nauczycieli uczestniczących w badaniach deklaruje, iż bierze pod uwagę wspomniane opinie, czterech nauczycieli ich nie uwzględnia, czterech kolejnych respondentów nie sprecyzowało jednoznacznie swojej opinii.

Na pytanie „*Czy bierze pan/i pod uwagę opinie ucznia przy ocenie jego zachowania?*” 95% ankietowanych nauczycieli odpowiedziało twierdząco, dwóch respondentów zadeklarowało, że nie bierze pod uwagę opinii ucznia oceniając jego zachowanie, jeden nauczyciel nie miał zdania na ten temat.

W związku z pytaniem „*Jak uważasz, czy w swojej szkole możesz swobodnie wypowiadać własne opinie?*” 85% ankietowanych uczniów zadeklarowało, że może to robić, 14% respondentów wyraziło przeciwny pogląd (co siódmy uczeń).

Pytanie w tej sprawie zadaliśmy również rodzicom i nauczycielom - jeden z ankietowanych rodziców stwierdził, że jego dziecko nie może w szkole swobodnie wyrażać swoich opinii, żaden z nauczycieli uczestniczących w badaniu nie wskazał odpowiedzi dotyczących braku możliwości swobodnego wypowiedzenia opinii przez uczniów.

Deklarowane opinie respondentów, co do wolności wypowiedzi uczniów w szkole ilustruje wykres nr 7.

Poprosiliśmy nauczycieli, aby szerzej odnieśli się do sprawy swobody wyrażania opinii przez uczniów w szkołach, w których pracują. I tak na pytanie „*Czy pana/i zdaniem uczniowie w pana/i szkole mogą (...) swobodnie wyrażać swoje opinie?*” - 100% nauczycieli udzieliło odpowiedzi twierdzącej, identyczna ilość wskazań pozytywnych dotyczyła swobody wyrażania *światopoglądu*.

Jeżeli chodzi o swobodę wyrażania *poglądów politycznych* przez uczniów - 95% ankietowanych nauczycieli uważa, że uczniowie mogą to robić, jeden nauczyciel wyraził opinię, że uczniowie nie mogą swobodnie wyrażać poglądów politycznych w szkole, dwóch nauczycieli wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”.

Ponadto zdaniem 35% ankietowanych nauczycieli uczniowie mogą nosić *ekstrawaganckie stroje*, opinia 63% respondentów była przeciwna, jeden nauczyciel nie sprecyzował jednoznacznie swojego stanowiska w tej sprawie.

Według 39% ankietowanych nauczycieli uczniowie mogą też nosić *ekstrawaganckie fryzury*, 59% respondentów miał odmienne zdanie na ten temat, jeden nauczyciel wybrał odpowiedź „trudno powiedzieć”.

Nauczycieli uczestniczących w badaniu ankietowym zapytaliśmy również, *czy znane są im przypadki karania uczniów za:*

- poglądy - 100% ankietowanych nauczycieli zadeklarowało, że nie zna takich przypadków,
- światopogląd - jak wyżej,
- strój - 70% nauczycieli wyraziło opinię, że nie zna takich przypadków, zdaniem 25% respondentów zdarza się to sporadycznie, jeden nauczyciel wybrał odpowiedź „zdarza się to często”, dwóch nauczycieli nie sprecyzowało jednoznacznie swojej opinii,
- fryzura - 75% ankietowanych nauczycieli odpowiedziało, że nie zna takich przypadków, 19% respondentów uważa, że zdarza się to sporadycznie, według dwóch nauczycieli zdarza się to często, kolejnych dwóch respondentów wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć” ,
- treść wysłanego listu lub sms-a - 85% ankietowanych nauczycieli zadeklarowało, że nie zna takich przypadków, trzech nauczycieli wskazało odpowiedź, że zdarza się to sporadycznie, w opinii sześciu nauczycieli „trudno powiedzieć”,
- treść artykułów w gazetce szkolnej - 95% ankietowanych nauczycieli stwierdziło, że nie zna takich przypadków, pozostali respondenci nie wypowiedzieli się w sposób jednoznaczny,
- treść prywatnych stron internetowych - 89% ankietowanych nauczycieli wskazało, że nie zna takich przypadków, wypowiedź 11% respondentów nie była jednoznaczna.

Zapytaliśmy ankietowanych uczniów, *czy zdarzyło się, że wypowiedziana przez nich opinia spowodowała obniżenie oceny z jakiegoś przedmiotu*. Otóż w opinii 65% respondentów takie zdarzenie nigdy nie miało miejsca, 19% ankietowanych uczniów stwierdziło, że spotkało się z

sytuacją, kiedy to wypowiedziana przez nich opinia spowodowała obniżenie oceny z przedmiotu (co piąty uczeń), 16 % uczniów wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”.

Analogiczne pytanie zadaliśmy rodzicom - według 81% ankietowanych rodziców nigdy nie zdarzyło się, aby nauczyciel obniżył ocenę z przedmiotu z powodu opinii wyrażonej przez ich dziecko, 17% respondentów nie sprecyzowało jednoznacznej opinii, według jednego rodzica sytuacja, o której mowa zdarzyła się kilka razy.

Kontynuując temat swobody wyrażania opinii zapytaliśmy również ankietowanych uczniów, *czy zdarzyło się, że wypowiedziana przez nich opinia spowodowała obniżenie oceny zachowania*. Rozkład odpowiedzi był prawie identyczny, jak w przypadku wyżej omawianego pytania. Otóż 67% ankietowanych uczniów uważa, że nigdy się to nie zdarzyło, w opinii 18% respondentów sytuacja taka miała miejsce (co szósty uczeń), 15 % uczniów wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”. Analogiczne pytanie postawione ankietowanym rodzicom pokazało, że 80% z nich jest zdania, iż nigdy nie zdarzyło się, aby opinia wyrażona przez ich dziecko była powodem, dla którego nauczyciel obniżył ocenę zachowania, 20% rodziców nie sprecyzowało jednoznacznie swojej opinii.

PODSUMOWANIE

Zdecydowana większość ankietowanych uczniów (81%) zadeklarowała, że rozmawia z nauczycielami na temat ważnych spraw w życiu szkoły, klasy, samorządu uczniowskiego i sposobów oceniania, co ósmy uczeń stwierdził, że nie rozmawia z nauczycielami. Wszyscy ankietowani nauczyciele stwierdzili, że prowadzą z uczniami takie rozmowy. Zdecydowana większość ankietowanych uczniów (85%) zadeklarowała, że może w szkole swobodnie wypowiadać własne opinie, co siódmy uczeń wyraził przeciwny pogląd na ten temat.

W opinii niemal wszystkich rodziców uczestniczących w badaniu, ich dzieci mogą w szkole swobodnie wyrażać swoje opinie. Wszyscy ankietowani nauczyciele zadeklarowali, że uczniowie mogą swobodnie wyrażać swoje opinie, światopogląd i poglądy polityczne. Co czwarty nauczyciel zadeklarował, że zna przypadki karania uczniów za ekstrawagancki strój, czy fryzurę.

Zdaniem co piątego, ankietowanego ucznia wypowiedziana opinia spowodowała obniżenie oceny z przedmiotu, według co szóstego ucznia była powodem obniżenia oceny zachowania.

Znaczny odsetek uczniów (16%) nie zajął stanowiska w tej sprawie. W opinii zdecydowanej większości ankietowanych rodziców (80%) takie sytuacje nigdy nie miały miejsca. Duży odsetek ankietowanych rodziców (20%) nie zajął stanowiska w tej sprawie.

WNIOSKI, REKOMENDACJE

Z analizy wypowiedzi ankietowanych nauczycieli i rodziców wynika, że uczniowie mogą w szkole swobodnie wypowiadać swoje opinie i poglądy oraz wyrażać swój światopogląd.

Z deklarowanych wypowiedzi uczniów wynika, że realizacja prawa do wyrażania opinii w szkole odbiega nieco od optymistycznej wizji rodziców i nauczycieli. Według niektórych ankietowanych uczniów zdarzają się bowiem przypadki obniżania oceny z przedmiotu lub zachowania za wyrażane przez nich opinie, co może oznaczać, że szkoła nie zawsze jest miejscem sprzyjającym swobodnej wymianie poglądów i opinii w relacjach uczeń - nauczyciel.

Wypowiedzi nauczycieli świadczą o tym, że w szkołach istnieje mniejsze przyzwolenie na ekstrawaganckie stroje i fryzury uczniów.

Zdecydowana większość ankietowanych uczniów zadeklarowała, że może w szkole swobodnie wypowiadać własne opinie.

Realizacja prawa do wyrażania opinii wiąże się ściśle z postawami konkretnych nauczycieli, które mogą sprzyjać, bądź utrudniać a nawet uniemożliwiać jego realizację.

Zachęca się szkoły, aby:

- w relacjach nauczyciel - uczeń zawsze stwarzały klimat sprzyjający wolności wypowiedzi i nie pozwalały w ten sposób na rozwój konformizmu.

ROZDZIAŁ V

Prawo do prywatności

Prawo do prywatności wiąże się z ochroną ucznia przed arbitralną lub bezprawną ingerencją w sferę jego życia prywatnego, rodzinnego lub domowego, czy w korespondencję. Szkoła jest miejscem, w którym nauczyciele mają dostęp do prywatnych informacji o uczniach.

W związku z pytaniem „*Czy masz zaufanie do uczących cię nauczycieli?*” 87% ankietowanych uczniów zadeklarowało, że ma zaufanie do uczących ich nauczycieli, 7% respondentów wyraziło pogląd, iż nie ma zaufania do żadnego nauczyciela (co trzynasty uczeń), 6% uczniów nie ma zdania na ten temat.

Zapytaliśmy również ankietowanych nauczycieli, *czy w ich ocenie uczniowie mają do nich zaufanie?* Otóż w opinii 95% respondentów uczniowie mają zaufanie do uczących ich nauczycieli, zdanie trzech nauczycieli nie zostało jednoznacznie sprecyzowane.

Na pytanie „*Czy ty i twoi koledzy rozmawiacie z nauczycielami na tematy osobiste?*” 37% uczniów udzieliło twierdzącej odpowiedzi, takich rozmów nie prowadzi 47% respondentów (co drugi uczeń), a 16% respondentów nie udzieliło jednoznacznej odpowiedzi.

Ponadto 98% ankietowanych nauczycieli odpowiadając na pytanie „*Czy rozmawia pani z uczniami o ich osobistych problemach?*” wskazało odpowiedź „tak”, jeden z nauczycieli wybrał odpowiedź „nie uważam, że takie rozmowy są potrzebne”.

Odpowiadając na pytanie „*Czy zdarzyło się kiedyś, że któryś z nauczycieli lub pracowników szkoły ujawnił informacje cię dotyczące, które twoim zdaniem nie powinny być ujawnione?*” 74% ankietowanych uczniów zadeklarowało, że nigdy się to nie zdarzyło, według 14% respondentów takie sytuacje miały miejsce (co siódmy uczeń), 12% uczniów nie wyraziło w tej sprawie jednoznacznego stanowiska.

Analogiczne pytanie zadaliśmy rodzicom oraz nauczycielom. I tak w opinii 97% ankietowanych rodziców, nigdy nie zdarzyło się, aby nauczyciele lub inni pracownicy szkoły ujawnili kiedykolwiek prywatne informacje o ich dzieciach, które nie powinny być ujawnione

dotyczące np. zdrowia, pozycji społecznej, sytuacji rodzinnej, czy finansowej, dwóch ankietowanych rodziców wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”. Jeżeli chodzi o ankietowanych nauczycieli to 95% z nich wybrało odpowiedź „nie wiem”, zaś trzech nauczycieli nie sprecyzowało jednoznacznie swojego stanowiska w tej sprawie.

Ponadto 94% ankietowanych rodziców odpowiadających na pytanie „**Czy ujawniono kiedyś prywatną korespondencję pana/i dziecka (np. listy lub treść sms-ów)?**” stwierdziło, że nigdy się to nie zdarzyło, trzech rodziców nie miało zdania na ten temat, w opinii jednego z ankietowanych rodziców zdarzyło się to tylko jeden raz.

Zapytaliśmy również ankietowanych rodziców, **czy znają przypadki ujawnienia przez szkołę prywatnych informacji o innych uczniach?** Odpowiadając na to pytanie 83% respondentów stwierdziło, że nigdy się to nie zdarzyło, opinia 16% rodziców nie była jednoznaczna, jeden z rodziców stwierdził, że zdarzyło się to jeden raz.

Według 44% ankietowanych rodziców, udzielających odpowiedzi na pytanie „**W jaki sposób nauczyciel na zebraniach informuje o wynikach w nauce pana/pani dziecka?**”, nauczyciele omawiają wyniki ogólnie, a następnie stopnie rozdają na kartkach. Kolejne 42% respondentów wskazało, że nauczyciele omawiają wyniki ogólnie, stopnie rozdają na kartkach a następnie prowadzą indywidualne rozmowy. Według siedmiu rodziców nauczyciel prowadzi indywidualne rozmowy z rodzicami, dwóch rodziców stwierdziło, że nauczyciel omawia publicznie i komentuje wyniki w nauce każdego dziecka. Żaden z ankietowanych rodziców nie wskazał odpowiedzi, że nauczyciel „odczytuje oceny przy wszystkich obecnych”.

Identyczne pytanie postawione rodzicom dotyczyło **oceny zachowania**. I tak według 44% ankietowanych rodziców nauczyciele omawiają wyniki ogólnie i stopnie rozdają na kartkach, 27% respondentów wskazało, że nauczyciele omawiają wyniki ogólnie, rozdają stopnie na kartkach a ponadto prowadzą indywidualne rozmowy, zdaniem 27% ankietowanych rodziców nauczyciel prowadzi indywidualne rozmowy z rodzicami, dwóch rodziców stwierdziło, że nauczyciel omawia publicznie i komentuje wyniki każdego dziecka. Żaden z ankietowanych rodziców nie wybrał odpowiedzi, że nauczyciel „odczytuje oceny przy wszystkich obecnych”.

Trzem grupom respondentów uczestniczących w badaniu ankietowym tj. uczniom, rodzicom i nauczycielom zadaliśmy pytanie, **czy w szkole można bez skrupowania korzystać z (...)** -

przytoczone rozkłady odpowiedzi dotyczą pozytywnych opinii respondentów odpowiednio uczniów, rodziców i nauczycieli:

- toalety - 85%, 99%, 100% odpowiedzi,
- szkolnej szatni - 89%, 100%, 93% odpowiedzi,
- szatni przy sali gimnastycznej - 92%, 97%, 99% odpowiedzi,
- gabinetu lekarskiego - 88%, 89%, 92% odpowiedzi,
- porady psychologa szkolnego - 69%, 71%, 70% odpowiedzi,
- porady pedagoga szkolnego - 85%, 92%, 100% odpowiedzi.

Rozkład opinii negatywnych, w kolejności uczniowie, rodzice i nauczyciele, przedstawia się następująco:

- toalety - 13% uczniów, jeden rodzic,
- szkolnej szatni - 9% uczniów, trzech nauczycieli,
- szatni przy sali gimnastycznej - 7% uczniów, jeden rodzic, jeden nauczyciel,
- gabinetu lekarskiego - 9% uczniów, czterech nauczycieli,
- porady psychologa szkolnego - 17% uczniów, jeden rodzic, 20% nauczycieli,
- porady pedagoga szkolnego - 8% uczniów.

Stanowiska w sprawie korzystania przez uczniów z porady psychologa szkolnego nie zajęło 14% ankietowanych uczniów, 28% rodziców i 11% biorących udział w badaniu nauczycieli.

Na pytanie „*W jakich warunkach przebierasz się przez lekcję w-f?*” 94% ankietowanych uczniów wskazało, że przebiera się w oddzielnych szatniach dla dziewcząt i dla chłopców, jedenastu respondentów zadeklarowało, że przebiera się w sali gimnastycznej, siedmiu uczniów wskazało łazienkę, w klasie przebiera się jedna osoba, dziesięciu uczniów wybrało odpowiedź „inne” wskazując na boisko szkolne, wspólną szatnię i korytarz.

Analizując zagadnienie przestrzegania prawa do prywatności zapytaliśmy nauczycieli o sposób zbierania i przechowywania danych o ich uczniach.

Z analizy odpowiedzi ankietowanych nauczycieli na pytanie o *sposoby pozyskiwania danych o swoich uczniach dotyczących np. rodziny, sytuacji materialnej, uwarunkowań społecznych itp.* wynika, że nauczyciele pozyskują wspomniane dane w następujący sposób:

- z indywidualnych rozmów z rodzicami - 97% wskazań,
- z indywidualnych rozmów z dziećmi - 92% wskazań,
- podczas spotkań z rodzicami - 62% wskazań,
- od innych nauczycieli - 48% wskazań,

- z ankiet wypełnianych przez rodziców po przyjęciu dziecka do szkoły - 44% wskazań,
- od dyrektora szkoły - 27% wskazań,
- inaczej - 16% wskazań, ale bez sprecyzowania w jaki sposób,
- różnymi sposobami - 10% wskazań,
- od pracowników sekretariatu - 6% wskazań,

Jeden z ankietowanych nauczycieli stwierdził, że nie zbiera tego typu danych o swoich uczniach.

Na pytanie „*W jaki sposób zabezpiecza pan/i dane o swoich uczniach?*” ankietowani nauczyciele wymienili, co następuje:

- przechowuję je sam/a oraz są wpisywane do dziennika - po 25% wskazań,
- w sekretariacie, gdzie nikt nie ma do nich dostępu - 16% wskazań,
- w pokoju nauczycielskim, nikt nie ma do nich dostępu - 11% wskazań,
- wszystko mam w głowie - 11% wskazań.

Sześciu nauczycieli stwierdziło, że nie przechowuje tego typu danych o swoich uczniach, jeden nauczyciel napisał, że tego typu dane przechowuje inaczej, ale nie określił jak.

Na pytanie „*Czy pana/i zdaniem uczniowie w pana/i szkole mogą (...) chronić swoją prywatność?*” 100% ankietowanych nauczycieli wybrało odpowiedź twierdzącą.

Podobnie 100% nauczycieli uważa, że prawa ucznia to również prawo do prywatności.

Dane dotyczące realizacji prawa do prywatności podczas zebrań z rodzicami znajdują się również w rozdziale poświęconym realizacji prawa do informacji.

PODSUMOWANIE

Zaufanie do nauczycieli zadeklarowała zdecydowana większość (87%) ankietowanych uczniów, przeciwną opinię wyraził co trzynasty uczeń. Niemal wszyscy ankietowani nauczyciele stwierdzili, że uczniowie mają do nich zaufanie.

Co trzeci ankietowany uczeń zadeklarował, że rozmawia z nauczycielami na tematy osobiste, co drugi stwierdził, że nie prowadzi takich rozmów, znaczny odsetek uczniów (16%) nie zajął stanowiska w tej sprawie. Niemal wszyscy ankietowani nauczyciele zadeklarowali, że rozmawiają z uczniami o ich osobistych problemach.

Co siódmy uczeń uczestniczący w badaniu stwierdził, że nauczyciel i/lub pracownik szkoły ujawnił prywatne informacje dotyczące jego osoby, które nie powinny być ujawnione. Znaczny odsetek uczniów (12%) nie zajął stanowiska w tej sprawie.

Niemal wszyscy ankietowani rodzice (97%) stwierdzili, że nigdy się nie zdarzyło, aby nauczyciele lub inni pracownicy szkoły ujawnili kiedykolwiek prywatne informacje o ich dzieciach dotyczące zdrowia, pozycji społecznej, sytuacji rodzinnej, czy finansowej. Nieznaczny odsetek ankietowanych rodziców (3%) stwierdził, że nauczyciele podczas zebrań z rodzicami publicznie omawiają i komentują wyniki w nauce każdego z uczniów.

Absolutna większość ankietowanych nauczycieli (95%) zadeklarowała, że nie wie, czy ujawnianie wyżej wymienionych informacji o uczniach miało kiedykolwiek miejsce.

Ankietowani nauczyciele zadeklarowali, że prywatne dane o swoich uczniach przechowują w sekretariacie szkoły lub w pokoju nauczycielskim, gdzie nikt nie ma do nich dostępu, co czwarty nauczyciel stwierdził, że przechowuje je sam, również co czwarty, że wpisuje je do dziennika.

Zdecydowana większość ankietowanych uczniów, rodziców i nauczycieli zadeklarowała, że w szkole można bez skrępowania korzystać z toalety, szkolnej szatni, szatni przy sali gimnastycznej i porady pedagoga szkolnego.

WNIOSKI, REKOMENDACJE

Na podstawie analizy deklarowanych opinii respondentów można stwierdzić, że nie ma w codziennym życiu szkoły znaczących zdarzeń naruszających prywatność uczniów.

Można również sformułować wniosek, że realizacja prawa do prywatności raczej nie zależy od infrastruktury szkoły, a od kultury organizacji pracy oraz od postaw konkretnych nauczycieli.

Z wypowiedzi rodziców wynika, że sporadycznie zdarza się, iż nauczyciele podczas zebrań z rodzicami publicznie omawiają i komentują wyniki w nauce każdego z uczniów.

Analiza wypowiedzi nauczycieli pokazała, że nieliczni przechowują dane o swoich uczniach w sposób niesprzyjający ochronie prywatności uczniów.

Zachęca się szkoły, aby:

- odstąpiły od publicznego omawiania i komentowania wyników w nauce uzyskiwanych przez uczniów,
- zwróciły większą uwagę na sposób przechowywania danych o swoich uczniach.

ROZDZIAŁ VI

Wolność od poniżającego traktowania i karania

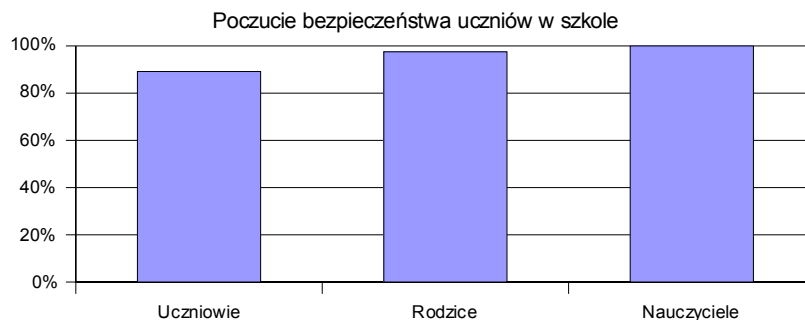
Na pytanie „*Czy w swojej szkole czujesz się bezpiecznie?*” 89% ankietowanych uczniów udzieliło twierdzącej odpowiedzi, 5% respondentów stwierdziło, że nie czuje się w szkole bezpiecznie (co 19 uczeń), kolejne 5% to uczniowie nie mający zdania na ten temat. Uczniów, którzy wyrazili opinię, negatywną, co do poczucia bezpieczeństwa w szkole, poprosiliśmy o to, aby napisali czego się obawiają. Są to:

- przemoc fizyczna - 36% wskazań,
- uczniowie - 33% wskazań,
- starsi koledzy - 33%,
- inne np. zawalenie się szkoły, terroryzm - 12% wskazań,
- nauczyciele, dilerzy, kradzieże, dyrektor szkoły - po 6% wskazań,
- osoby z zewnątrz, wyłudzenia, szantaże, przemoc nauczycielska np. bicie dziennikiem i linijką oraz przemoc psychiczna - po 3% wskazań.

Rodzicom biorącym udział w badaniu zadaliśmy analogiczne pytanie. W opinii 97% ankietowanych rodziców ich dzieci czują się w szkole bezpiecznie, jeden rodzic nie miał zdania na ten temat, kolejny rodzic stwierdził, że jego dziecko nie czuje się bezpiecznie w swojej szkole, ale nie wymienił przyczyn.

Wszyscy ankietowani nauczyciele wypowiadający się na temat poczucia bezpieczeństwa uczniów w swoich szkołach wyrazili opinię, że uczniowie czują się w nich bezpiecznie.

Deklarowane opinie respondentów dotyczące poczucia bezpieczeństwa uczniów w szkole przedstawia wykres nr 8.

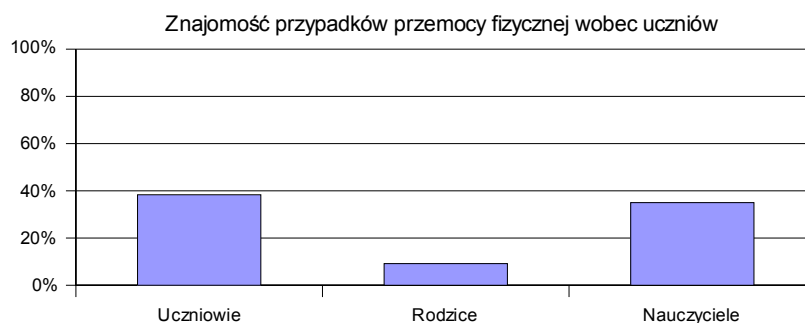
Ponadto absolutna większość nauczycieli uczestniczących w badaniu ankietowym, w związku z pytaniem „*Jak określił(a)by pan/i stosunek pracowników szkoły do uczniów?*” wyraziła opinię, że stosunek pracowników szkoły do uczniów jest bardzo dobry i dobry - odsetek tych wypowiedzi wynosił od 91% do 100%. Żaden z ankietowanych nauczycieli nie wybrał odpowiedzi „zły” lub „bardzo zły”.

W związku z pytaniem „*Czy znasz przypadki zastosowania przemocy fizycznej w stosunku do któregoś z twoich kolegów na terenie szkoły np. bicia, pociągania za ucho, poszturchiwania?*” 38% ankietowanych uczniów zadeklarowało, że zna takie przypadki (co trzeci uczeń), w opinii 35% respondentów nigdy się to nie zdarzyło, 27% uczniów nie ma zdania na ten temat.

Odpowiadając na analogiczne pytanie 70% ankietowanych rodziców zadeklarowało, że nie zna przypadków zastosowania przemocy fizycznej w stosunku do któregoś z uczniów szkoły, do której uczęszczają ich dzieci, sześciu rodziców stwierdziło, że zna takie przypadki, ale ich nie opisał, wypowiedzi 20% rodziców nie były jednoznacznie sprecyzowane.

Znajomość przypadków zastosowania przemocy fizycznej w stosunku do któregoś z uczniów na terenie szkoły zadeklarowało 35% ankietowanych nauczycieli, którzy odpowiadali na analogiczne pytanie, 60% respondentów stwierdziło, że nigdy się to nie zdarzyło, trzech nauczycieli nie określiło precyzyjnie swojej wypowiedzi.

Deklarowane opinie respondentów dotyczące znajomości przypadków przemocy fizycznej wobec uczniów w szkole ilustruje wykres nr 9.

Na pytanie skierowane do ankietowanych uczniów „*Czy w ciągu ostatniego roku szkolnego ty sam doświadczyłeś w szkole przemocy fizycznej np. bicia, pociągania za ucho, poszturchiwania?*” 10% uczniów udzieliło odpowiedzi twierdzącej (co dziewiąty uczeń), wobec 83% badanych osób taka sytuacja nigdy nie miała miejsca, 7% uczniów nie ma zdania na ten temat.

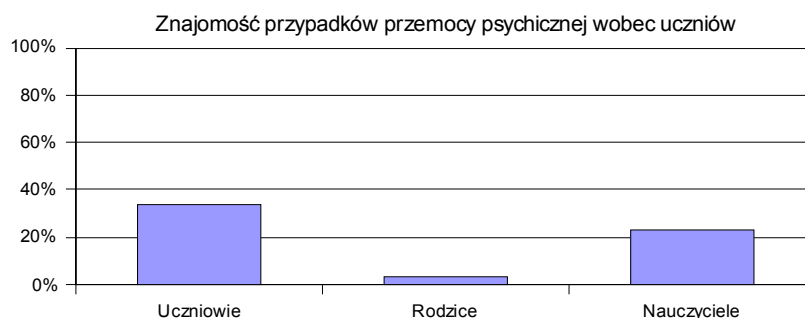
W opinii 97% ankietowanych rodziców, którym zadano analogiczne pytanie, nigdy, w ciągu ostatniego roku szkolnego, nie zdarzyło się, aby ich dziecko doświadczyło w szkole przemocy fizycznej, dwóch rodziców stwierdziło, że takie sytuacje się zdarzały.

Analiza odpowiedzi uczniów na pytanie „*Czy znasz przypadki, gdy któryś z twoich kolegów został w szkole obrażony, poniżony, wyśmiany przez nauczyciela lub innego pracownika szkoły?*” pokazała, że 34% ankietowanych uczniów potwierdziło, że takie przypadki zdarzają się (co trzeci uczeń), zdaniem 48% respondentów takie sytuacje nigdy nie miały miejsca, 18% uczniów nie udzieliło jednoznacznej odpowiedzi.

W opinii 84% ankietowanych rodziców odpowiadających na analogiczne pytanie, nigdy nie miały miejsca zdarzenia, w których uczeń został w szkole obrażony, poniżony, czy wyśmiany przez nauczyciela lub innego pracownika szkoły, 13% rodziców nie wskazało jednoznacznej odpowiedzi, dwóch rodziców stwierdziło, że zdarza się to rzadko, nie opisali jednak zdarzenia.

Według 75% ankietowanych nauczycieli wypowiadających się w tej samej sprawie, zdarzenia, o których mowa wyżej, nigdy nie miały miejsca, 12% respondentów wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”, ośmiu nauczycieli potwierdziło, że w szkole zdarzają się przypadki obrażania, poniżania i wyśmiewania uczniów.

Deklarowane opinie respondentów dotyczące znajomości przypadków przemocy psychicznej wobec uczniów w szkole przedstawia wykres nr 10.

Na pytanie „*Czy zdarzyło się kiedyś, że ty sam zostałeś w szkole obrażony, poniżony lub wyśmiany przez nauczyciela lub innego pracownika szkoły?*” 15% ankietowanych uczniów odpowiedziało twierdząco (co siódmy uczeń), 76% respondentów stwierdziło, że nigdy się to nie zdarzyło, 9% uczniów nie sprecyzowało jednoznacznie swojej wypowiedzi.

W związku z analogicznym pytaniem postawionym ankietowanym rodzicom 92% z nich zadeklarowało, że nigdy nie zdarzyło się, aby ich dziecko zostało w szkole obrażone, poniżone lub wyśmiane przez nauczyciela lub innego pracownika szkoły, 6% rodziców nie doprecyzowało swojej wypowiedzi, jeden rodzic stwierdził, że zdarza się to rzadko, ale nie opisał zdarzenia. Dowiedział się o nim rozmawiając z dzieckiem oraz od nauczyciela i podjął interwencję, ale nie doprecyzował, jak przebiegała interwencja i jakie dała efekty.

O odpowiedź na pytanie „*Czy zdarza się, że uczniowie są poddawani przemocy psychicznej w szkole?*” poprosiliśmy ankietowanych nauczycieli. I tak: 63% respondentów stwierdziło, że nigdy się to nie zdarzyło, 15% nie udzieliło jednoznacznej odpowiedzi, 23% nauczycieli wskazało odpowiedź twierdzącą.

Na pytanie skierowane do ankietowanych rodziców, *czy ich dziecko doświadczyło kiedyś przemocy psychicznej ze strony nauczyciela lub innego pracownika szkoły* 93% rodziców stwierdziło, że nigdy się to nie zdarzyło, czterech rodziców wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”.

Uczniów, którzy deklarowali, że zetknęli się z przemocą w szkole poprosiliśmy o to, aby przybliżyli nam, jakiego rodzaju była to przemoc i kto jest za nią odpowiedzialny. I tak w opinii uczniów była to przemoc:

- psychiczna - 49% wskazań,
- fizyczna - 34% wskazań,
- inne - 6% wskazań:

- nauczycieli - 5% wskazań,
- z powodu religii/pochodzenia/tuszy/niepełnosprawności - 2% wskazań,
- związana z wyłudzeniami, z zastraszaniem oraz ze strojem szkolnym - po 1% wskazań.

Ponadto uczniowie wymieniali jeszcze fałszywe oskarżenia i kradzież.

Zdaniem ankietowanych uczniów za przemoc fizyczną wobec uczniów w szkole są odpowiedzialni:

- uczniowie - 70% wskazań,
- nauczyciele - 15% wskazań,
- starsi koledzy - 11% wskazań,
- osoby z zewnątrz - 2% wskazań,
- pracownicy szkoły i dilerzy - po 1% wskazań.

W opinii ankietowanych uczniów za przemoc psychiczną wobec uczniów w szkole są odpowiedzialni:

- nauczyciele - 90% wskazań,
- uczniowie - 7% wskazań,
- pracownicy szkoły - 2% wskazań,
- dyrektor - 1% wskazań.

Prawa człowieka mają charakter podmiotowy tylko wówczas, gdy zostały stworzone instrumenty prawne ich ochrony. Najprostszym z nich jest instytucja skarg i wniosków, czy też odwołań.

Na pytanie „*Czy wiesz do kogo w szkole zwrócić się o pomoc lub radę w przypadku niewłaściwego, twoim zdaniem, zachowania nauczycieli lub innych pracowników szkoły?*”

74% ankietowanych uczniów udzieliło twierdzącej odpowiedzi, 16% respondentów zadeklarowało, że takiej wiedzy nie posiada (co szósty uczeń), 10% respondentów wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć” (co dziesiąty uczeń).

Uczniów, którzy wybrali odpowiedź „tak, wiem” poprosiliśmy o wskazanie tych osób.

Według ankietowanych uczniów są to:

- psycholog/pedagog szkolny - 49% wskazań,
- dyrektor - 47% wskazań,
- wychowawca - 39% wskazań,
- rzecznik praw ucznia - 6% wskazań,

- nauczyciel - 6% wskazań,
- rodzice - 3% wskazań,
- samorząd uczniowski - 2% wskazań,
- pracownik szkoły oraz inny uczeń - po 1% wskazań.

Ponadto opiekuna samorządu wskazał jeden uczeń, podobnie, jak kuratorium oświaty.

W związku z pytaniem skierowanym do ankietowanych nauczycieli **„Czy wie pan/i do kogo uczniowie mogą zwrócić się o pomoc lub radę w przypadku, ich zdaniem, niewłaściwego zachowania nauczycieli lub innych pracowników szkoły?”** 98% z nich wskazało odpowiedź „tak wiem”, jeden nauczyciel nie ma takiej wiedzy.

Ankietowanych rodziców także zapytaliśmy, **czy wiedzą do kogo w szkole może zwrócić się ich dziecko w przypadku niewłaściwego zachowania nauczycieli lub innych pracowników szkoły** - 89% rodziców wybrało odpowiedź „tak, wiem”, pięcioro rodziców stwierdziło, że nie wie do kogo miałyby się zwrócić ich dziecko w takiej sytuacji, dwóch rodziców nie sprecyzowało jednoznacznie swojej odpowiedzi.

Zapytaliśmy rodziców, **czy są pewni tego, że ich dzieci wiedzą do kogo w szkole się zwrócić w przypadku niewłaściwego zachowania nauczycieli lub innych pracowników szkoły?** - uzyskany rozkład odpowiedzi na to pytanie był identyczny, jak w poprzednim pytaniu.

Na pytanie **„Czy w szkole są ustalone procedury postępowania w przypadku niewłaściwego zachowania uczniów?”** 94% ankietowanych nauczycieli wybrało odpowiedź „tak, są zapisane i dostępne dla nauczycieli i uczniów”, czterech nauczycieli wskazało odpowiedź „nie, każdy przypadek traktowany jest indywidualnie”.

PODSUMOWANIE

Zdecydowana większość ankietowanych uczniów (89%) zadeklarowała, że czuje się bezpiecznie w swojej szkole, co dziewiętnasty uczeń stwierdził, że obawia się przemocy fizycznej oraz innych uczniów i starszych kolegów.

Absolutna większość ankietowanych rodziców (97%) oraz wszyscy nauczyciele biorący udział w badaniu wyrazili opinię, że ich dzieci i uczniowie czują się w szkole bezpiecznie.

Co trzeci ankietowany uczeń zadeklarował znajomość przypadków zastosowania przemocy fizycznej wobec swoich kolegów, również co trzeci stwierdził, że taka przemoc nigdy nie

miała miejsca, bardzo duży odsetek uczniów (27%) nie zajął stanowiska w tej sprawie. Co dziewiąty uczeń stwierdził, że w ciągu ostatniego roku szkolnego sam doświadczył przemocy fizycznej, zdecydowana większość uczniów (83%) zadeklarowała, że przemoc fizyczna wobec nich nie miała miejsca.

Zdaniem ankietowanych uczniów za przemoc fizyczną wobec uczniów w szkole są odpowiedzialni sami uczniowie oraz nauczyciele.

Większość ankietowanych rodziców (70%) i nauczycieli (60%) stwierdziła, że nie zna przypadków zastosowania przemocy fizycznej w stosunku do któregoś z uczniów szkoły, duży odsetek rodziców (20%) nie zajął stanowiska w tej sprawie, co trzeci ankietowany nauczyciel zadeklarował, że zna przypadki zastosowania przemocy fizycznej wobec uczniów w szkole.

Co trzeci ankietowany uczeń zadeklarował znajomość przypadków zastosowania przemocy psychicznej wobec swoich kolegów przez nauczyciela lub innego pracownika szkoły, co drugi stwierdził, że taka przemoc nigdy nie miała miejsca, duży odsetek uczniów (18%) nie zajął stanowiska w tej sprawie. Co siódmy uczeń stwierdził, że w ciągu ostatniego roku szkolnego sam był obiektem przemocy psychicznej, zdecydowana większość uczniów (76%) zadeklarowała, że przemoc psychiczna wobec nich nie miała miejsca. W opinii zdecydowanej większości ankietowanych rodziców (84%) i nauczycieli (75%) przemoc psychiczna wobec uczniów nigdy nie miała miejsca. Co ósmy ankietowany nauczyciel zadeklarował, że zna przypadki zastosowania przemocy psychicznej wobec uczniów w szkole.

Znaczny odsetek badanych rodziców i nauczycieli nie zajął stanowiska w tej sprawie. (odpowiednio 13% i 12 %), niemal co trzeci ankietowany nauczyciel stwierdził, że zdarza się iż uczniowie są poddawani presji psychicznej w szkole.

Według ankietowanych uczniów za przemoc psychiczną wobec uczniów w szkole są odpowiedzialni nauczyciele i uczniowie.

Większość ankietowanych uczniów (74%) zadeklarowała, że wie do kogo w szkole zwrócić się o pomoc w przypadku niewłaściwego ich zdaniem zachowania nauczycieli lub innych pracowników szkoły, co szósty uczeń stwierdził, że nie wie, co dziesiąty nie miał zdania.

WNIOSKI, REKOMENDACJE

Na podstawie analizy uzyskanych od uczniów odpowiedzi można stwierdzić, że poczucie bezpieczeństwa uczniów w szkole jest wysokie.

Zdecydowana większość ankietowanych uczniów zadeklarowała, że przemoc fizyczna i psychiczna nie miała wobec nich miejsca. Są również uczniowie, którzy zadeklarowali, że doświadczyli takiej przemocy.

Ilość deklarowanych przez uczniów przypadków przemocy fizycznej, za którą w opinii uczniów są odpowiedzialni przede wszystkim sami uczniowie, jest porównywalna z ilością przemocy psychicznej, za którą zdaniem uczniów w pierwszym rzędzie odpowiadają nauczyciele.

Zebrane dane nie upoważniają do twierdzeń, o patologizacji życia szkoły, chociaż nie jest ona całkowicie wolna od przemocy.

Rodzice rzadziej niż uczniowie i nauczyciele zauważają przypadki stosowania przemocy w szkole.

Zachęca się szkoły, aby:

- przez konsekwentne przestrzeganie i egzekwowanie przestrzegania prawa tworzyły atmosferę pracy, która nie daje przyzwolenia na łamanie prawa.

ZAKOŃCZENIE

Odpowiadając na pytanie „*Czy lubisz swoją szkołę?*” 86% ankietowanych uczniów zadeklarowało, że ją lubi, 6% respondentów stwierdziło, że nie lubi swojej szkoły (co szesnasty uczeń), 7% uczniów nie sprecyzowało jednoznacznie swojej opinii. Według 100% ankietowanych rodziców, którym zadaliśmy analogiczne pytanie, ich dzieci lubią swoją szkołę.

Zapytaliśmy ankietowanych rodziców, *czy są zadowoleni z wyboru szkoły dla swojego dziecka?* - 98% respondentów udzieliło twierdzącej odpowiedzi, jeden rodzic nie sprecyzował jednoznacznie swojej opinii w tej sprawie.

Pytanie „*Czy lubi pan/i pracę w swojej szkole?*” pokazało, że wszyscy nauczyciele uczestniczący w badaniu ankietowym lubią swoją pracę.

Do uczniów, rodziców i nauczycieli skierowaliśmy pytanie, *czy problemy zawarte w ankiecie, którą posłużyliśmy się w trakcie badania, są dla nich ważne?*

Otóż według 84% ankietowanych uczniów poruszane sprawy są ważne, zdaniem 8% respondentów nie są ważne (co dwunasty uczeń), 7% uczniów nie miało zdania na ten temat (co czternasty uczeń).

Ważność spraw poruszanych w badaniach ankietowych zanegował jeden rodzic a uznali wszyscy nauczyciele.

Poprosiliśmy uczniów, aby uzupełnili zdanie „*Chciał(a)bym, aby w mojej szkole ...*”

Oto wypowiedzi uczniów:

- było tak jak jest - 14% wskazań,
- zwracano większą uwagę na relacje międzyludzkie wśród uczniów - 13% wskazań,
- było lepsze wyposażenie - 12% wskazań,
- była większa dyscyplina/konsekwencja - 8% wskazań,
- przestrzegano praw i obowiązków uczniów - 8% wskazań,
- byli miłsi nauczyciele - 7% wskazań,
- zmieniono plan zajęć - 6% wskazań,
- zorganizowano palarnię - 5% wskazań,

- urządzono obiekty sportowe - 4% wskazań,
- inne - 4% wskazań:
- było bezpieczniej, czystiej, żeby był sklepik - po 4% wskazań,
- byli lepiej uczący oraz sprawiedliwie oceniający nauczyciele - po 3% wskazań,
- było więcej sportu, imprez, dyskotek - po 3% wskazań,
- był dostęp do Internetu/biblioteki - po 3% wskazań,
- była pomoc nauczycieli oraz zajęcia pozalekcyjne - po 3% wskazań,
- był wyższy poziom nauczania, zakaz palenia/spożywania używek oraz luz/swoboda - po 2% wskazań.

Ponadto uczniowie wymienili: radiowęzeł, prawo do bycia nieprzygotowanym, stołówkę, prawo do wyrażania opinii, aby nie było wagarowania, żeby było cieplej, prawo do informacji, aby w szkole był pedagog szkolny.

Zapytaliśmy uczniów ***czy*** ***zajmuje się samorząd uczniowski w ich szkołach*** uzyskując następujące odpowiedzi:

- organizowanie imprez - 52% wskazań,
- dyskoteki - 14% wskazań,
- sprawy szkoły - 14%,
- nie wiem - 11% wskazań,
- problemy uczniów - 11% wskazań,
- wycieczki - 9% wskazań,
- konkursy sportowe - 8% wskazań,
- prawa ucznia - 6% wskazań,
- inne - 6% wskazań: zbieranie pieniędzy na różne cele, działania społeczne, dekoracje, gazetka szkolna, nie spełnia oczekiwań.

Takie samo pytanie zadaliśmy ankietowanym nauczycielom odnotowując brak wypowiedzi.

Na pytanie „***Czy twoim zdaniem samorząd uczniowski powinien zajmować się także innymi sprawami?***” 20% ankietowanych uczniów wybrało odpowiedź twierdzącą (co piąty uczeń), 27% respondentów uważa, że samorząd nie powinien zajmować się innymi sprawami (co czwarty uczeń), 53% uczniów nie ma zdania na ten temat (co drugi uczeń).

Uczniów twierdzących, że samorząd powinien zajmować się także innymi sprawami poprosiliśmy o ich wymienienie. Oto one:

- problemy uczniów/mediacje - 29%,
- sprawy szkoły - 19% wskazań,
- prawa ucznia - 18% wskazań,
- inne - 18% wskazań:
- dyskoteki - 10% wskazań,
- imprezy szkolne/wycieczki - 8%,
- nie spełnia oczekiwań - 8% wskazań,
- zajęcia pozalekcyjne - 5% wskazań,
- dekoracje/porządek - 4% wskazań.

Identyczne pytanie postawiliśmy ankietowanym nauczycielom - 70% respondentów nie ma zdania na ten temat, odpowiedź „nie” wybrało 21% nauczycieli, w opinii sześciu nauczycieli samorząd uczniowski powinien zajmować się także innymi sprawami.

Na pytanie „*Czy bierzesz udział w pracy samorządu uczniowskiego?*” 17% ankietowanych uczniów odpowiedziało „tak” (co szósty uczeń), 70% uczniów wskazało odpowiedź „nie”, 13% uczniów nie sprecyzowało jednoznacznie swojej opinii w tej sprawie (co ósmy uczeń).

Z analizy wypowiedzi ankietowanych nauczycieli na pytanie „*W jaki sposób w pana/i szkole został powołany opiekun samorządu uczniowskiego?*” wynika, że został wybrany przez uczniów - 75% wypowiedzi albo też przez dyrektora szkoły i zaakceptowany przez uczniów - 21% wypowiedzi. Według dwóch nauczycieli opiekun samorządu szkolnego został wybrany przez radę pedagogiczną, jeden nauczyciel napisał, że nie wie, jak wybrano opiekuna samorządu w jego szkole.

PODSUMOWANIE

Zdecydowana większość ankietowanych uczniów (86%) zadeklarowała, że lubi swoją szkołę.

Wszyscy rodzice biorący udział w badaniu stwierdzili, że są zadowoleni z wyboru szkoły dla swojego dziecka oraz, że ich dzieci lubią swoją szkołę,

Zdecydowana większość ankietowanych uczniów (84%) zadeklarowała, że problemy zawarte w ankiecie są dla nich ważne. Ważność tych spraw podnosili też ankietowani rodzice i nauczyciele.

Wypowiedzi uczniów dotyczące ich oczekiwań wobec szkoły koncentrowały się wokół trzech zagadnień: infrastruktura i wyposażenie szkoły, relacje międzyludzkie i organizacja pracy szkoły. Oczekiwania wobec nauczycieli dotyczyły bardziej partnerskiego traktowania uczniów, otwartości i gotowości podjęcia dialogu z uczniami oraz podniesienia kompetencji zawodowych nauczycieli.

Uczniowie chcieliby również, aby samorząd szkolny zajmował się w pierwszym rzędzie problemami uczniów/mediacjami, sprawami szkoły i prawami uczniów, niekoniecznie organizowaniem imprez i dyskotek.

WNIOSKI, REKOMENDACJE

Na podstawie wypowiedzi respondentów można sformułować wniosek, że problematyka praw człowieka jest dla nich ważna.

Ankietowani uczniowie zaprezentowali pozytywne postawy wobec swojej szkoły mimo, że często, jak wynika z ich wypowiedzi, nie odpowiada ona wyobrażeniom i wymaganiom uczniów, dlatego pragną jej zmiany. Wypowiedzi uczniów wskazują, iż ich oczekiwania wobec szkoły koncentrują się wokół szeroko rozumianej modernizacji szkoły oraz relacji międzyludzkich.

Z wypowiedzi uczniów wynikają również ich oczekiwania wobec samorządu uczniowskiego. Otóż uczniowie chcieliby, aby samorząd zajął się przede wszystkim prawami uczniów.

Zachęca się szkoły, aby:

- uaktywniły samorząd uczniowski w kierunku propagowania praw człowieka,
- wzmocniły nadzór pedagogiczny w zakresie propagowania i przestrzegania praw człowieka.

Opracowanie - Małgorzata Talarczyk wizytator

Kuratorium Oświaty w Katowicach.

Konsultacja - dr Mikołaj Jasiński i dr Michał Kowalski

- Instytut Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego.

SPIS WYKRESÓW

Wykres nr 1 - Znajomość praw ucznia

Wykres nr 2 - Przestrzeganie praw ucznia w szkole

Wykres nr 3 - Znajomość konsekwencji niewywiązywania się z obowiązków szkolnych

Wykres nr 4 - Postrzeganie praw ucznia w kontekście szkolnych obowiązków

Wykres nr 5 - Dostęp do informacji o zapisach w statucie szkoły

Wykres nr 6 - Dostęp do informacji o pracach samorządu uczniowskiego

Wykres nr 7 - Swoboda wypowiedzi uczniów

Wykres nr 8 - Poczucie bezpieczeństwa uczniów w szkole

Wykres nr 9 - Znajomość przypadków przemocy fizycznej wobec uczniów

Wykres nr 10 - Znajomość przypadków przemocy psychicznej wobec uczniów

ANEKS

Aneks nr 1 - Kwestionariusz badawczy dla uczniów

Aneks nr 2 - Kwestionariusz badawczy dla rodziców

Aneks nr 3 - Kwestionariusz badawczy dla nauczycieli

Aneks nr 4 - Tabele rozkładów odpowiedzi udzielonych przez uczniów

Aneks nr 5 - Tabele rozkładów odpowiedzi udzielonych przez rodziców

Aneks nr 6 - Tabele rozkładów odpowiedzi udzielonych przez nauczycieli

Na stronie Ministerstwa Edukacji Narodowej znajduje się raport „Prawa ucznia w szkole - przestrzeganie wybranych praw ucznia na podstawie badań - analiza ogólnopolska”. Plik jest dostępny pod adresem www.men.gov.pl/oswiata/istotne/prawa_ucznia_w_szkole.pdf.